

possis. Prudenter facere bonum est, Ita & tacere & cenare animal est. Ego me hercule tiliare non desinam, & ludos mihi ex istis subtilibus ineptijs facere. Iusticia & fortitudo si animal sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, elurit, sitit. Ergo iusticia alget, fortitudo elurit, clementia sitit. Quid porro, non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia, hominis an equi, an feræ? Si rotundam illis, an qualem deo dederint formam? Quæram, an & auaritia & luxuria & dementia æque rotundæ sunt? Sunt enim & ipsa animalia, si has quoque rotundauerint, iam nunc interrogabo, an prudens ambulatio aial sit, nec ne? cõfiteantur necesse est. Deinde dicant ambulatione esse aial, & quæ rotundum. Ne putes autem primū ex nostris, non ex scripto loqui, sed mee sententiæ esse, inter Cleantē & discipulū eius Chrysiippū, non conuenit quod sit ambulatio. Cleantes ait, spiritum esse a principali, usque in pedes pmissum, Chrysiippus ipsum principale quod est, Ergo cur nō ipsius Chrysiippi ex eplo sibi quisque se uindiceret? Et ista tot animalia, quot mūdus ipse nō potest capere derideat? Non sunt, inquit, uirtutes multæ aialia, & tamē aialia sunt. Nam quæadmodū aliquis & poeta est & orator, & tamē unus, sic uirtutes istæ aialia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus, & iustus, & prudens, & fortis. At singulæ uirtutes quodam modo se habent. Sublata cõuenit nobis. Nam & ego interim fateor animū animal esse. Postea uisurus es de ista re, sententiā feram. A cõtiones eius animalia esse nego. Alioquin & omnia uerba erunt animalia, & omnes uersus. Nam si sermo prudens bonum est, bonū autem omne animal est, Sermo ergo animal est. Prudens uerius bonum est, bonū autem omne animal est. Versus ergo animal est. Itaque arma uirumque cano animal est, quod nō possunt rotundum dicere, cum sex pedes habeat. T extoriū, inquit, totum me hercule istud, quod cum maxime agitur, dissilio risu. Cum mihi propono solacium animal esse, & barbarissimū, & syllogissimum, & aptans illis facies, tanquam pictor assigno. Hæc disputamus, & tractis supercilij fronte rugoso. Non possunt hoc loco dicere illud Celiacum, O tristes ineptias, ridiculæ sunt. Quin itaque potius aliquid utile nobis, ac salutare tractamus, & quarimus quomodo ad uirtutes uenire possimus, quæ nos ad illas uia adducat. Doce me non an fortitudo animal sit, sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi si contra fortuita cõualuit, & omnes casus antequam exciperet meditatio prædomuit. Quid est fortitudo? Munimentū humanæ imbecillitatis perdurat. Vtitur enim suis uiribus, suis telis. Hoc loco tibi Possidonij nostri sententiā referre uolo. Nō est quod unquam fortunæ armis putes esse tutum. Tuis pugna contra ipsam fortunā, non armat itaque contra hostes, in structi contra ipsam infermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentium usque in oceanum extendit oriens uastabat, fugabatque. Sed ipse modo occiso amico, modo amisso facebit in tenebris, alias scelus, alias desyderium suū mœrens, uictor tot regum atque populorum ira, tristitiæque succubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in potestate quam affectus. O quam magnis homines erroribus tenentur, quibus dominandi trās maria cupiunt permittere: felicissimosque se iudicant, si multas pro milite provincias obtinent, & nouas ueteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens parumque regnū. Imperare sibi, maximū imperiū est. Doceat me quam sacra res sit iusticia, alienum bonū spectans, nihil ex se petens, nisi usum suum. Nihil sit illi, cum ambitione, fama, sibi placeat. Hanc autem omnia sibi quisque persuadeat, Me iustum esse gratis oportet. Parum est adhuc illud, persuadeat sibi, me in hanc pulcherrimā uirtutem ultro etiam impendere iubetur. Tota cogitatio priuatis cõmodis, quam longissime auersa sit. Non est quod spectes, quod sit iusta rei premium, maius iniustus est. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam, nihil ad rem pertinet, quam multi aq̄uitatē tuam nouerint. Qui uirtutem suam publicari uult, nō uirtuti laborat, sed gloriæ. Non uis esse iustus sine gloria. At me hercules sæpe iustus esse de bebis cum infamia. Et tunc si sapias, mala opinio bene parta delectet. Vale.

EPISTOLA. CXIII. De multiplici uarietate uitiosa orationis. Et pro qualitate animi dicentes eius informatur oratio. Vbi contra luxuriā succincte declinat.

Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quaris, & quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando in fracta explicatio uigeret, aliquando in fracta, & in morem cantici ducta: Quare alias sen-

alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspiciosæ, in quibus plus intelligendum est, quam audiendum: Quare aliqua ætas fuerit, quæ translatio nis iure ueretur in uerendum: Hoc quod audire uulgo soles, quod apud Græcos in pro uerbum esset. Talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quæadmodum autem uniuscuiusque actio docenti similis est, sic genus dicendi aliquando mutat publicos mores. Sic disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit. Argumētum est luxuria publicæ, orationis lasciuia, si modo non in uno, aut in altero fuit, si approbata est & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est. Illo uitiat, hoc quoque afflatur. Non uides si animus elanguet, trahi membra, & pigre moueri pedes? Si ille effeminatus est, in ipso incesu apparere mollicitiam, si ille acer est & uelox, & concitari gradum. Si furit, aut quod furori simile est irascitur, turbatum esse corporis motum, nec iri, sed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? Ab illo fingitur, illi parerit, inde legem petit. Quomodo Meccenas uixerit notius est, quam ut narrari tunc debeat. Quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit uideri, quam uitia sua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius a que soluta est, quam ipse discinctus? Non tam insignita illius uerba sunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam uxor. Magni ingenij uir fuerat, si illud egisset uia rectoris, si non uita set intelligi, si non etiam in oratione diffuisset. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. Meccenas in cultu suo. Quid turpius amne, syluisque ripa comantibus. Vide ut aluenum lyncibus aret, uer foci uado remittat hortos. Quid si quis feminae cirro crispat, & labris columbarum. Incipitque suspirans, ut ceruice lasa sanantur, ne mori tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, taganaque tentant domos, & sæpe mortem exigunt. Genium festo uix suo restem, tenuisue carei fila & crepantem molem. Focum mater aut uxor inuestiunt. Nō statim hæc cum legeris hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in urbe semper incesserit. Nā etiam cum absentis partibus Cæsarum fungeretur, signum a discincto pretebatur. Nūc esse qui tribunali in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio uelaretur caput, excussis utrinque auribus, nō aliter quam in nummo diuites fugitiui solent. Hunc esse, qui tunc maxime ciuilibus bellis strepentibus & sollicita urbe & armata. Comitatus hic fuerit in publico. Spadones duo, magis duo tum uiri quam ipse. Hunc esse, qui uxore inde milies dixit, cum unam habuerit. Hæc uerba tam improbe structa, tum tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omnium posita, ostendunt mores quoque, non minus nouos & prauos & singulares fuisse. Maxima laus illi tribuitur māsuetudinis, perperit gladio, sanguine abstinuit, nec ulla alia re, quid posset, quam licentiā ostendit. Hanc ipsam laudem suam corrupit, istis orationis portet uolissimæ delictis. Apparet enim mollem fuisse non mitē. Hæc istæ ambages compositionis hæc uerba transfusa, hæc sensus mihi magni quidem sæpe, sed eneruati dum exeunt, cuius manifestum facient, motum illi felicitate nimia caput, quod uitium hominis esse, interdū temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas fudit, luxuriam primum corporum esse, diligentiōr inceptit. Deinde suppellectili laboratur, dein de in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta uariantur auro, ut lacunaribus pauimentorum respondeat nitor, deinde ad cenas lautitia transfertur, & illic cõmedatio ex nouitate, & soliti ordinis cõmutatione captatur, ut ea quæ cludere solent, cœna prima ponantur, ut quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum assueuit animus fastidiere, quæ ex more sunt, & illi & pro sordidis solita sunt, & iam in oratione quod nouum est querit, & modo antiqua uerba, atque exoleta reuocat, & profert, modo fingit, & ignota deflectit, modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur. Audax translatio, ac frequens: Sunt qui sensus prædicant, & hoc gratiam sperent, si sententiā pependerit, & audienti suspitionem sui fecerit. Sunt qui illo detineant, & porrigant. Sunt qui non usque ad uitium accedant. Necessè est enim hoc facere, aliquid grande tentanti, sed qui ipsum uitium amet: Itaque ubicunque uideris orationem corruptam placere, ibi mores quoque a recto desciuisse, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo uestium, ægræ ciuitatis indicia sunt, sic orationis licentiæ (si modo frequens est) ostendit animos quoque, a quibus

uerba exeunt procidisse. Mirari quidem non debes, corrupta excipi, non tantum a cor-
na fordidiore, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, non iudicij distat:
Hoc magis mirari potes, quod non tantum uitiosa, sed & uitia laudetur. Nam illud sem-
per factum est. Nullum sine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcumque uis magni no-
minis uirum, dicam quid illi aetas sua ignouerit, quid in illo scies dissimulauerit. Multos
enim dabo, quibus uitia non nocuerint, quosdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maxi-
mae famae, & inter miranda propositos, quos si quis corrigat, deleat. Sic enim uitia uirtuti-
bus immixta sunt, ut illas secum tractura sint. Ad hunc nunc, quod oratio certam regulam
non habet. Conuersatio illam ciuitatis, quae nunc in eodem diu stetit, uersat. Multi ex alie
non saeculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus & Cur-
rio nimis recentes sunt. Ad Appium & usque ad Coruncanum redeunt, quidam contra, dum ni-
hil nisi tritum & uisitatum uolunt, in sordes incidunt. Vtrique diuerso genere corruptum
est, tam mercuriales, quam nollent splendidis uti, ac sonantibus, ac poeticis, necessaria atque in
usu posita uitare, tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto
plus negligit, ille & crura, hic nec alas quidem uellit. Ad compositionem transsumus, quot
genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam praefractam & asperam probant, dis-
turbant de industria, si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, uirilem
putant & fortem, quae aurem in aequalitate percutiat. Quorundam non est compositio,
modulatio est, adeo plus plauditur. Quid de illa loquar, in qua uerba differuntur: & diu ex-
pectata uix ad clausulas redduntur: Quia illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est deue-
xa, & molliter desinens, nec aliter quam solet, ad morem suum pedemque respondens. Non tan-
tum in genere sententiarum uitium est, si aut pusillae sunt, & pueriles, aut improbae, & plus
aure quam pudore saluo licet, si floridae sunt, & nimis dulces, si in uanum exeunt, & sine affe-
ctu, nihil amplius quam sonant. Hac uitia unus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est.
Caeteri imitantur, & alter alteri, tradunt. Sic Salustius uigente amputatae sententiae, & uer-
ba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Aruntius uir rara fru-
galitatis, qui historias belli punici scripsit, fuit Salustianus, & in illud genus nitens. Est apud
Salustium, exercitum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cepit.
Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco, fugam nostris facere. Alio loco Hie-
ro rex Syracusanorum, bellum fecit. Et alio loco, quae audita Panormitanos debere Ro-
manis fecere. Gustum tibi dare uolui. Totus his contextitur liber. Quae apud Salustium
rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene continua, nec sine causa, ille enim in hac in-
cidebat, at ille illa quae rebat. Vides autem quid sequatur, ubi alicui uitium pro exemplo est:
dixit Salustius aquis hyemantibus, Aruntius in primo libro belli punici ait, Repente hye-
mauit tempestas. Et alio loco, cum dicere uellet frigidum annum fuisse, ait, Totus huius
mauit annus. Et alio loco, inde sexaginta onerarias leues praeter militem, & necessarios
nautarum hyemantes Aquilo misit. Non desinit omnibus locis, hoc uerbum infulcire.
Quodam loco Salustius dicit, Inter arma ciuilia, equi boni famas petit. Aruntius non te-
perauit, quominus primo statim libro poneret, ingentes esse famas de Regulo. Hac er-
go & huiusmodi uitia, quae alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuria, nec animi
corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu existimes alicuius affe-
ctus. Iracundi hominis, iracunda oratio est. Comoti nimis incitata, delicati tenera & flux-
ua. Quod uides istos sequi, qui aut uellunt barbam, aut interuallunt, qui labra pressius ton-
dent & abradunt, seruata & submissa caetera parte, qui lacernas coloris improbi sumunt,
qui perlucentem togam. Qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transire
liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt uel reprehendi, dum conspici. Talis est ora-
tio Meccenatis omniumque aliorum, qui non casu errant, sed scientes, uolentesque. Hoc a ma-
gno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubant, quam mens cessit oneri,
& inclinata uel prodita est. Ita ista oratio, quid aliud quam ebrietas? Nulli molesta est, nisi anti-
mus labatur. Ideo ille curetur, ab illo sensus, ab illo uerba exeunt, ab illo nobis est habitus,
uultus, incepsus. Illo sano ac ualete, oratio quoque robusta, fortis, uiriliter est. Si ille procubu-
it, & caetera sequuntur ruinam. Rege incolumi, mens omnibus una est, amisso rupere si-
dem. Rex noster est animus, Hoc incolumi, caetera manent in officio, parent, obtempe-
rant. Cum

rant. Cum ille paulum uacillauit, simul dubitant. Cum uero cessit uoluptati, artes quoque
eius, actusque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus est. Quoniam hac similitu-
dine usus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cum ho-
nesta inuenitur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordi-
dum. Vbi uero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum,
& fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque qui initio quidem gau-
dent, ut solet populus largitione noctura frustra plenus, & quae non potest haurire, con-
trehat. Cum uero magis ac magis uires morbus exedit, & in medullas neruorum descen-
dere delitiae, conspectum eorum, quibus se nimia auaritate inutilem reddidit, laesus pror-
sus uoluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisque, quarum
sibi usum ingerendo abstulit. Nam nec illi tam gratum est abundare iucundis, quam acerbum
quod non omnem illum apparatus per gulam uentremque transmittit. Non cum omni ex-
oletorum, foeminarumque turba conuolatur. Meretque quod magna pars suae felicitatis
exclusa, corporis angustiis cessat. Nunquid enim mihi Lucili hic furor est, quod nemo no-
strum mortalem se cogitat: quod nemo imbecillum in illo: quod nemo nostrum unum
esse se cogitat: Aspice culinas nostras, & conuersantes inter tot ignes coquos nostros.
Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus: Aspice ueteraria no-
stra, & plena multorum saeculorum uin demissis horrea. Vnum putas uideri uentrem, cui
tot consulum, regionumque uina cluduntur: Aspice quot locis uenturatur terra, quot milia
colorum arent, fodiunt. Vnum putas uideri uentrem, cui & Sicilia, & in Africa seritur.
Sani erimus, & modica concupiscentis, si unusquisque se numeret, metiatur simul corpus.
Sciatisque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tam aequae tibi profuerit ad temperan-
tiam omnium rerum, quam frequens cogitatio breuis aui, & huius incerti. Quicquid facies, re-
spice ad mortem. Vale.

Libri uicesimi epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM
LIBER VICESIMVS PRIMVS.

EPISTOLA. CXV. Quod sapientem non decet orationis
solicita concinnitas. De pulchritudine animi,
Et quod omnia hic non solida, sed bracte-
ata & ficta felicitas est.

IMIS anxium esse te circa uerba & compositionem mihi Lucili nolo. Ha-
beo maiora quae cures, quam quae scribas. Quare quid scribas. Non quemad-
modum & hoc ipsum, non ut scribas, sed ut sentias, ut illa quae senseris, ma-
gis applices tibi, & ueluti signes. Cuiuscumque orationem uideris sollicitam
& politam, scito animum quoque non minus esse pusillum occupatum. Ma-
gnus ille, remissius loquitur, & securius. Quaecumque dicit, plus habet fiduciam, quam cura.
Nostri complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula tortos, nihil ab illis sperauer-
is forte, nihil solidum. Oratio cultus animi est, si circumtuncta est, & fucata, & manufa-
cta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum
uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiri liceret inspicere. O quam pulchram faciem, quam
sanctam, quam ex magnifico placidoque fulgentem, uideremus. Hinc iustitia, illinc fortitu-
dine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Praeter has frugalitas, & continentia,
& tolerantia, & libertas, comitalisque. Et quis credat in homine rarum humanitatis bo-
num, splendoremque illi suum affunderent. Tunc providentia, cum elegantia, & ex-
istis magnanimitas eminentissima. Quantum dii boni decoris illi, quantum ponderis,
grauitatisque adderent, quanta esset cum gratia autoritas: Nemo illum amabilem, qui non
simul uenerabilem diceret. Si quis uiderit hanc faciem altiore fulgentioremque, quam cerni
inter humana consueuit. Nonne uelut numinis occursum obstupescit resistat: Et ut fas
sit uidisse, tacitus precetur: Tamen euocante ipsum uultus benignitate productus, ad-
ret ac supplicet, & diu contemplatus multum extantem, supraque mensuram solitoque inter-
G 4 nos aspici

Astruena/
tia. Forta/
lis uinaria.

*

nos aspici, elafam oculis, mite quiddam, sed nihilominus uiuido igne flagrantibus. Tūc demum illam Vergilij nostri uocem uerens atq; attonitus emitat. O q̄ te memorē uirgo, Namq; haud tibi uultus mortalis, nec uox hominem fonat, Sis felix nostrumq; leues quae cunq; laborem. Aderit, leuabitq; si colere eam uouerimus. Colitur autem non tantum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoq; suspensio, nec in thesauro, si pe infusa, sed pia & recta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, si nobis illam uidere contingeret. Nunc enim multa obfigillant, & aciem nostrā, aut splendore nullo repercutiunt, aut obscure retinēt. Sed quemadmodum uisus oculorum quibusdam medicamentis acui solet & repugnari. Sic & nos, si aciem animi liberare impedimentis uoluerimus, poterimus perficere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiā paupertate opposita, & humilitate, & infamia obiacētibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, q̄uis sordido obrectam, Rursus aequae maliciam & erumnoti animi ueternum perspicimus, q̄uis multis circa diuitiarum radiantium splendor impediatur, & intuentem, hinc horum, illinc magnarum potestatum falsa lux uerberet. Tūc intelligere nobis licebit, q̄ contemnenda miremur, simillimi pueris, quibus omne ludicrum in precio est. Parentibus quippe, nec minus fratribus praefertur paruo aere empta monilia. Quid ergo inter nos & illos interest, ut Aristoteles ait, nisi q̄ nos circa tabulas & statuas insanimus, charitus inempti, illos reperti in littore calculi leues, & aliqd habentes uarietatis delectat. Nos ingentium maculae columnarū siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africa solitudinibus ad uectae, porticum aliquem uel capace[m] populū cœnationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos, cum sciamus quale sit, quod absconditur, oculis nostris imponimus. Et cum auro recta perfundimus, quid aliud q̄ mendacio gaudemus? Scimus enim sub illo auro foeda ligna latitare. Nec tantum istorum quos incedere altos uides, bracteata felicitas est. Inspice, & scies sub ista tenui membrana dignitatis, quantum mali iaceat. Hæc ipsa res tot magistratus, tot iudices detinet, quae magistratus, & iudices facit. Pecunia ex quo in honore esse coepit, uerus rerum honor cecidit. Mercatoresq; & uenales inuicem facti quærimus, non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem pij sumus, ad misericordiam impij. Et honesta q̄ diuisio spes inest, sequimur, in contrarium transituri, si plus scelerata promitterent. Admiratiōem nobis parentes auri argentiq; fecerunt, & teneris infusa cupiditas, alius sedit, creuitq; nobiscum. Deinde totus populus in alia discors, in hoc cōuenit, hoc suspiciunt, hoc suis optant, hoc Dijs uelut rerum humanarum, maxime cum grati uideri uolunt, consecrāt. Deniq; eo mores redacti sunt, ut paupertas maledicto probroq; sit, contempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quae affectibus nostris faciem subdant, quibus diuitiae uelut unicum uitae decus, ornamentumq; laudant. Nihil illi melius nec dare uident Dij imortales posse, nec habere. Regia solis erat sublimibus alta columnis, Clara micante auro. Eiusdem currū aspice, Aureus axis erat, ter mo aureus, aurea summæ, Curuatura rota, radiorum argenteus ordo. Deniq; quod optimum uideri uolunt, sæculum aureum appellant, nec apud Grammaticos defunt, qui luero innocentiam, salute opinionem bonam mutant. Sine me uocari pessimum ut diues uocer, An diues, an bonus nemo, Omnes quærimus, non quare, & unde, quid habeas tantum rogant. Vbiq; tanti quisq; quantum habuit, fuit. Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil aut diues opto uiuere, aut pauper mori. Bene moritur, quisq; moritur, dum lucrum facit. Pecunia ingens generis humani bonum. Cui non uoluptas matris, aut blandæ potest par esse prolis. Non facer meritis parens tam dulce uenerit in uultu micat. Merito illa mores coelitus, atq; hominum mouet. Cum hi nouissimi uersus in Tragœdia Euripidis pronuntiati essent, totus populus ad eiciens dum, & actorem, & carmen confurrexit uno impetu, donec Euripides in medium ipse profluit petens, ut spectarent, uiderentq; quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula poenas Bellophontes, quas in sua quisq; dat. Nulla em avaritia sine poena est, q̄uis satis sit ipsa poenarum. O quantum lachrymarū, o quantum laboris exigit. Quam misera desideratis, q̄ misera partis est. Ad hęc quodidianas sollicitudines, quæ pro modo habendi quemq; discutiunt. Maiore tormento pecunia possidetur, q̄ queritur. Quatum

Senarij
Aristo Bellophontes.

Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & maiora uidentur. Deniq; ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid nõ acquiritur, damnum est. At felicem illum homines & diuitem uocant, & conlequi optāt, quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu illos esse conditionis peioris existimas, q̄ qui habet & miseriam & inuidiam? Vtinam honores petieris cum ambitiosis, Vtinam qui diuitias optaturi essent, cū diuitibus delibarent, & summū adeptis dignitatis statum, profecto uota mutassent. Cū interim illi non uia suspiciunt, cum priora damnauerint. Nemo enim est cui felicitas sua, etiam si cursu uenit, satis faciat. Quaruntur & de consilijs & de processibus suis, maluntq; semper quæ reliquerunt. Itaq; hoc tibi philosophia praestabit, quo equidem nihil maius existimo. Num q̄ te ponitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quæ tempore nulla concutiat, non perducent te apte uerba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut uolēt, dum animo cōpositio sua constet, dum sit magnus, & opinionum suarum securus, & ob ipsa quæ alijs displicent, sibi placens, qui profectum suum uita aestimet, & tantum scire se iudicet, quantum non cupit, quantum non timet. Vale.

EPISTOLA CXVI. Potius esse nullos q̄ modicos habere affectus, contra peripateticos disputat.

Vtrum satius sit modicos habere affectus, an nullos, saepe quaesitum est. Nostris illos expellunt, Peripatetici temperant. Ego nõ uideo quo salubris esse, aut uti lis possit ulla mediocritas morbi. Noli timere, nihil eorum quae tibi non uis negari eripio, facilem me, indulgentemq; praebere rebus, ad quas tendis, & quas aut uita necessarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detrahā uitium. Nam cum tibi cupere intrer dixerō, uelle permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore consilio, ut uoluptates illas magis sentias. Quid nĩ? Ad te magis peruenturae sunt, si illis imperabis, q̄ si seruias. Sed naturale est, inquis, ut desiderio amici torqueat datus lachrymis tam iuste cadentibus, naturale est opinionibus hominum tangi, & aduersis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malae opinionis metum? Nullum enim uitium sine patrocinio. Nulli non uitium est uerecundum & exorabile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut desinas, si incipere permiseris. Imbecillissq; primo omnis affectus. Deinde ipse se concitat, & uires dum procedit parat, excluditur facilius, q̄ expellitur. Quis negat omnes affectus a quodam quasi naturali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic ubi nimium induleris, uitium est. Voluptatem natura ne cessarijs rebus admiscuit, ut non illam peteremus, sed ut ea sine quibus non possumus uiuere, gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo ueniat iure, luxuria est. Ergo intratibus resistamus, quia facilius (ut dixi) non recipiuntur, q̄ exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permittit, sed aliquatenus longe producitur, nec ubi uis, accipit finem. Sapienti non sollicito custodi se tutum est, & lachrymas suas & uoluptates ubi uolet, sistet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi uidetur Panetius respondisse adulescentulo cuidam quaerenti, An sapiens amaturus esset. De sapiente, inquit, uidebimus, mihi & tibi, qui adhuc a sapiente lōge absumus, nõ est cōmittendum ut incidamus in rem cōmotam, impotentem, alteri emancipatam, uilem sibi. Siue enim nos respicit, humanitate eius irritamur, siue contempsit, superbia accendimur. Aeq; facilitas erroris, q̄ difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus, itaq; conscij nobis imbecillitatis nostrae quiescamus. Nec uino infirmum animum cōmittamus, nec formae, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quod Panetius de amore quaerenti respondit, hoc ego de omnibus dico. Quatum possumus nos a lubrico recedamus. In sicco quoq; parum fortiter stamus. Occures hoc loco mihi illa publica contra Stoicos uoce, Nimis magna permittis, nimis dura praecipitis. Nos hōmuntiones sumus, omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parum. Concupiscemus tēperate. Irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? Quia nos posse non credimus. Immo mehercules, aliud est in re uitia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, q̄ excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur, si uires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in causa esse, non posse praetenditur. Vale.

ut quandoq; moriaris, etiam inuito positum est, ut cum uoles, in tua manu est. Alterū tibi necesse est, alter; licet. Turpissimum his diebus principium deserti mehercules uiri legi. Itaq; inquit, q̄ primum moriar. Homo demens optas rem tuam, itaq; q̄ primum moriar. Fortasse inter has uoces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo te tenet, eua- de qua uisum est. Elige quamlibet rerum naturā partem, quam tibi præberi exitum iube as. Hæc nempe sunt elementa, quibus hic mundus administratur, Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam causa uiuendi sunt, q̄ uia mortis. Itaq; q̄ primum moriar, q̄ primum illud quid esse uis; quem illi diem ponis? Citius fieri q̄ optas potest. Imbecilla; metis ista sunt uerba, & hac desolatione miseriam deprecantis. Non uult mori, qui optat. Deos uitam roga & salutē, si mori placuit. Hic mortis est fructus, optare desinere, Hæc mi Lucilli tra- ctemus, his formemus animū. Hæc est sapientia. Hoc est sapere, non disputatiunculis in anibus subtilitatem uanissimā agitare. Tot quaestiones tibi fortuna imposuit, nondum il las soluissti. Iam cauillaris. Quā stultum est, cum signum pugnae acceperis uentilare. Re- moue ista luxuriæ arma, decretorij opus est. Dic quā ratione nulla animū tristitia, nulla formido perturbet, hoc secretarum cupiditatum pondus effundam, qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic sit. Negemus sapere, ut hoc to- tum studium derideatur, tanq̄ operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud quæri, an bonum sit sapientia? Quid enim dubium est oro te, an nec messem futuram iam sen- tiant horrea, nec futuram adulescentiā pueritia uiribus, aut ullo robore intelligat. Aegro interim nihil uentura sanitas prodest, non magis q̄ currentem luctantemq; post multos secuturum sensus oculum reficit. Quis nescit hoc ipso non esse bonum id quod futurū est, quā futurum est. Nam quod bonum est, utiq; prodest, nisi præsentia prodesse non pos- sunt. Si non prodest bonum, non utiq; si prodest, iam est. Futurum sum sapiēs, hoc bonū erit cum fuero, interim non est. Prius aliquid esse debet, deinde quale esse. Quomodo oro te quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo autē tibi magis uis probari, non esse aliquid q̄ si dixero, futurum est? Nō dum enim uenisse apparet, quod uenit. Ver se- curum est. Scio nunc hyemem esse. Aestas secutura est, scio astatem non esse. Maximū argumentum habeo nondum præsentis, futurum sapiam spero, sed interim non sapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum est, ut sapiam, ex hoc licet nō dū me sapere intelligas. Nō possum simul & illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista non coeunt, nec apud eundem sunt una bonum & malum. Transcurramus solertissimas nu- gas & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt latura, properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filia sollicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam laterunculariam perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undiq; nunciantur, & incendiū domus, & periculum liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio. Adijce istis naufragi- um, motusq; terrarum, & quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus rebus nihil ali- ud q̄ animū oblectantibus uacas. Quid inter sapientiam & sapere interfit inquiris? No- dos necis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo. Non tam benignū ac liberale tē- pus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo uacet perdere, & unde q̄ multa etiam diligen- tissimis pereat. Aliud ualitudo sua cuiq; abstulit, aliud suorum, aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiscum diuidit somnus, & hoc tempore tā angu- sto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in uanum? Adijce nunc, quod assuescit animus delectare potius q̄ sanare. Et philosophiam oblectamentū facere cum remedium sit. Inter sapientiam & sapere quid interfit nescio. Scio mea nō in- teresse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi cum quid inter sapientiam & sapere interfit didi- cero, cur potius inter uocabula me sapientia detines, q̄ inter opera? Fac me fortiore, fac me securiorem, fac fortunā parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, si dixero omne quod discō. Vale.

EPISTOLA. CXVIII. Præmittens de mundanorum sollicitudine, & sapi- tis securitate. Et quid sit bonum. Et quæ honesti & boni differētia.

EXigis a me frequentiores epistolas. Rationes cōferamus, soluendo nō eris. Cō- uenerat quidem, ut tua priora essent, ut scriberes, ego rescriberem. Sed non erō difficilis, bene credi tibi scio, itaq; in antecessum dabo. Nec faciam quod Cicero uir disert

uir disertissimus facere Atticum iubet, ut etiam si rem nullam habebit, quod in buc- cam uenerit scribat. Nunq; potest deesse quod scribam. Ut omnia illa quæ Ciceronis im- plent epistolas transeā. Quis cādidatus labore? Quis alienis, quis suis uiribus pugnet? Quis consulat fiducia Cæsaris? Quis Pompei? Quis apte petat, q̄ durus sit fenerator Cecilius, a quo minoris centesimis propinqui nūmis moueri non possint? Sua fatius est mala q̄ aliena tractare, se excutare, & uidere, q̄ multarum rerum candidatus sit, & non suffragari. Hoc est mi Lucilli egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere, & tota for- tuna comitia transire. Quam putas esse iucundum tribubus uocatis, cum candidati in tē- plis suis pendeant, & alius nummos pronunciet, alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designatus contingendam manum negaturus est, om- nes Attoniti uocem præconis expectant, stare occisum, & spectare illas nundinas nec ementem quicq; , nec uendentem. Quanto hic maiore gaudio fruitor, qui non præto- ria, aut consularia comitia securus intuetur, sed magna illa, in quibus alij honores anni uersarios petunt, alij perpetuas potestates, alij bellorum euentus prosperos triumphosq; , alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutem suā suorūq;. Quāti animi res est, so- lum nihil petere, nulli supplicare, & dicere, nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi copiam. Scio apud te Catones repelli. Vatinius fieri. Nihil rogo, hoc est priuatim face- re fortunam. Licet ergo hæc inuicem scribere, & hanc integram semper egerere mate- riam, circūspicientibus tot milia hominum iniqueta, qui ut aliquid pestiferi consequant, per mala nititur in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiam fastidiosa. Cui em̄ asse- cuto satis fuit, quod optandi nūmum uidebatur? Non est, ut aestimāt homines, auida se- licitas, sed pusilla, itaq; neminem fatiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces. Et uero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior nisi adhuc quaerit ascendere. Istud quod tu summū putas, gradus est. Omnes autē male habet ignorantia ueri, tanq̄ ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora, q̄ sperauerint adepti ac multa passi uident, maiorq; pars miratur ex interuallo fallentia, & uulgo bona pro ma- gnis sunt. Hoc ne nobis quoq; eueniat, quaeramus quid sit bonum. Varia eius interpreta- tio fuit. Alius illud aliter expressit. Quidam ita finitū: Bonum est, quod inuitat animos, quod ad se uocat. Huic statim opponitur. Quid si inuitat quidē, sed in perniciem? Scis q̄ multa mala blanda sint. Verum & uersimile, inter se differunt. Itaq; quod bonum est, uero iungitur, non est em̄ bonum, nisi uerum est. Ad quod inuitat ad se, & allicere facit uersimile est, surripit, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt. Bonum est, quod ad peti- tionem sui mouet, uel quod impetum animi tendentis ad se mouet. Et huic idem oppo- nitur. Multa enim impetum animi mouēt, quæ petantur petērium malo. Melius est illi, qui sic finierunt, Bonum est quod impetum animi secundum naturam mouet, & ita de- mum petendum est, cum cepit esse expetendum. Iam & honestum est, hoc enim perfe- cte est petendum. Locus ipse me admonet, ut quid interfit, inter bonum honestūq; di- cam. Aliquid inter se habet mixtum & inseparabile, nec potest bonum esse, nisi cui ali- quid honesti inest, & honestum utiq; bonum est. Quid ergo inter duo interest? Hone- stum est perfectum bonum, quo beata uita completur, cuius contactu talia quoq; bona fiunt. Quod dico tale est. Sunt quaedam neq; bona, neq; mala, tanq̄ militia, legatio, iuris- ditio. Hæc cum honeste ministrata sunt, bona esse incipiunt, & ex dubio in bonum tran- seunt. Bonum societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bonū ex honesto fluit, honestum ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit. Quod honestum est, nisi bo- num esse non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt. Bonum est quod secundā naturam est. Attende quid dicam, quod bonum est, & secundum naturam est, non proti- nus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa quidem naturæ consentiunt, sed tam pusilla sunt, ut non conueniat illis boni nomen. Leuia enim sunt contemnēda. Nul- lum enim minimum contemnendum bonum. Nam q̄ diu exiguum est, bonum nō est. Cum bonum esse cepit, non exiguum est. Vnde aliquid cognoscitur bonum, si perfe- cte secundum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est secundum naturā esse. Hæc eius proprietates. Fateris & alia secundū naturā quidē esse, sed bona nō esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum hæc non sint. Quomodo ad illam proprietatem peruenit, cū

H utriq;

Age qd nu uocabulore nus philoso phe mor/ dicus tuas sophistias molestias retines, & Seneca tan tus philoso phus nō p̄ lificerit.

Atticunt

utriq; præcipuum illud cõmune sit, secundum naturã esse: ipsam scilicet magnitudinẽ. Nec hoc nouum est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes, alia eius proprietates sit, illa irrationabilis est, hæc rationabilis. Quædam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an doliolum impleas uino, nihil refert, in utroq; proprietates uini est. Et exiguum mellis pondus ex magno sapore non differt. Diuersa ponis exempla. In istis enim eadem qualitas est, quãuis augeantur, manent. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprietate pduant. Quædam post multa incrementa ultima demũ uerit adiectio, & nouam illis aliam q; quam in qua fuerunt conditionem imprimit. Vnus lapis facit fornicem, ille qui latera inclinata cõlauit, & interuentu suo iunxit, summo adiecto, quare plurimum facit, uel exigua, quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exuunt formã & in nouam transeunt, ubi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cepit uocari quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnum uideretur. Sed finitum eodẽ modo aliquid difficulter secari cogitauimus, nouissime crescente ad difficultatem infecabile inuentum est. Sic ab eodem quod uix & ægre mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit, hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum fecit. Vale.

EPISTOLA. CXIX. De parsimonia uictus & tormento infelicitis luxuria, & quod nunquam parum est quod fat est.

Quoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, in cõmune, ipse mihi dico, quid sit quod inuenerim quæris? sinum laxamentũ lucrum est. Docebo quo modo fieri diues celerrime possis, quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maximas te diuitias cõpendiario ducam. Opus erit tamen tibi creditorem, ut negociari possis, as alienum facias oportet, sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxoneta nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo Catonianum illud a te mutuũ sumes. Quantulũcunq; est, satis erit, si quicquid deerit, id a nobis petierimus. Nihil enim mi Lucili interest, utrum non desideres, an habeas. Summa res in utroq; eadẽ est, non torqueris, nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges. Cõtumax est, non potest uinci, suum poscit. Sed ut quicquid naturam excedit, scias præcariũ esse necessarium. Esuri, edendum est. Vtrum hic panis sit plæbius, an simlaginẽus, ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult, sed impleri. Sitis, Vtrũ hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unũ iubet, sitim extingui. Vtrum sit aureum poculum an crystallinum, an uitreum, an tybertinus calix, an manus cõcaua, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superuacua deuites, Fames me appellat, Ad proxima quæq; extendã manus. Ipsa mihi cõmendauit quodcunq; comprehendero. Nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo, quod me delectauerit quæris? Videtur mihi egregie dictum. Sapiens diuitiarum naturalium est questor acerrimus. Inani me, inquis, lance numeras. Quid est istud? Nam ego parauerã fiscos, Circumspiciebã in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accerferem merces? Decipere est istud, docere paupertatẽ, cum diuitias pmiseris. Ita tu pauperẽ iudicas, cui nihil deest. Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, nõ fortuna. Ideo ergo illum nõ iudicas diuitem quia diuitiæ eius desinere non possunt: Vtrum malis habere multũ an satis? Qui multũ habet, plus cupit, quod est argumentũ, nondum illum satis habere: qui satis habet, cõsueturus est, quod nunq; diuitis cõtigit, finem. An has ideo nõ putas esse diuitias, quia ppter illos nemo proscriptus est? Quia propter illos nulli uenenũ filius, nulli uxor impigerit? Quia in bello rura sunt? Quia in pace ociofa? Quia nec habere illas piculosum, nec operosum disponere: an parum habet, qui tantũ non alget, non esurit, nõ sitit. Plus Iupiter nõ habet. Nunq; parum est quod satis est. Nunq; satis est, quod multũ. Post Dariũ & Indos pauper est Alexander Macedo, quærit quod suũ faciat, scrutatur maria ignota, in oceanum classem mittit nouas, & (ut ita dicam) mundi claustra prumpit. Quod naturæ satis est, homini nõ est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia, Tanta est cæcitas

cæcitas mentium, & tanta initorum suorum unicuiq; cum processit obliuio. Ille modo ignobilis anguli non sine contouersia dñs, tanto sine terrarum per suũ rediturus orbẽ tristis. Neminem pecunia diuitem fecit. Immo contra, nulli non maiorem sui cupiditatẽ incussit. Quæris quæ sit huius rei causa? Plus incipit habere posse, qui plus habet. Adsumam quã uoles mihi ex his, quorũ nomina cum Creso Licinioq; numerant, in mediũ licet, ptrahas Afferat censum & qcq; habet, & qcq; sperat, simul cõputet. Ille mihi credis pauper est, si tibi potest esse. At hic q se ad quod natura, exigit, cõposuit, nõ tantũ extra sensum est paupertatis, sed extra metum. Sed ut scias q; difficile sit res suas ad naturalem modum coartare, hic ipse quem circa naturam diximus, quem tu uocas pauperẽ, habet aliquid & superuacui. At ex cæcatis populum, & in se conuertunt opes, si numeri multum ex aliqua domo effertur, si multũ auri, tecto quoq; eius illinitur, si familia aut corporibus electa, aut spectabilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicum spectat, ille quem nos & populo & fortunæ subduximus, beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen inuasin, occupata paupertas. Sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat, Econtrario dice re solemus, febris illum tenet. Eodem modo dicendum est, diuitia illum tenent. Nihil er go monuisse te malim, q; hoc quod nemo monetur fati, ut omnia naturalibus desyderijs metiaris, quibus aut gratis satis fiat, aut paruo. Tantum miscere uitia desyderijs noli. Quæris quali menfa, quali argento q; paribus ministerijs & leuibus afferatur cibus? Nihil præter cibum natura desyderat. Num cum tibi fauces urit sitis, aurea quæris pocula? Num esuriens fastidis omnia, præter pauonem rhombumq;? Ambitiola nõ est fama, contenta desinere est. Quo desinat, non nimis curat. Infelicitis luxuria ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoq; esuriat, quemadmodum nõ impleat uentrem, sed faciat, quæadmodum sitim in prima potioe sedatam reuocet. Egre gie itaq; Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut q; eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, q; crinitus puer, & q; per lucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitas fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decens, illud laudatum oculos meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis uiuendi iura descriptis, salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt & in promptu, delitij oia misere ac sollicitè operant. Vtatur ergo in hoc naturæ beneficio iter magna numerando, & cogitemus nullo nomine melius illam meruisse de nobis, q; quia quicquid ex necessitate desyderetur sine fastidio sumitur. Vale.

Libri uicesimi primi Epistolarum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVS NONVS.

EPISTOLA. CXX. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenerit, ubi notat eos qui assidue suum statum uariant.

Pistola tua per plures quaestiuiculas uagata est, sed in una consistit, & hæc expediri desyderat. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc dicam. Bonum putant esse aliqui, quod utile est. Itaq; hoc & diuitijs, & equo & uino, & calceo nomen imponunt, tanta sit apud illos boni uilitas, & adeo usq; ad sordida descendat. Honestum putent, cui ratio recti officij constat, tanq; pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamq; sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex uno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est, quod honestum est, utiq; bonum. Superuacuum iudico adijcere, quod inter ista discriminis sit, cum sæpe dixerim, hoc unum dicam. Nihil nobis bonum uideri, quo quis & male uti potest. Vides autem diuitijs, nobilitate, uiribus, q; multi male utantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo desyderas dici. Quomodo ad

nos prima boni honestiq; noticia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit. Semi-
na nobis scientiæ dedit, scientiam nō dedit. Quidam aiunt nos in noticiā incidisse, quod
est incredibile, Virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis uidetur obseruatio colle-
gisse, & rerum saepe factarum inter se collatio per analogiam, Noltri intellectum & hor-
nestum, & bonum iudicant. Hoc uerbum cum latini gramatici ciuitate donauerint, ego
damnandi non puto, in ciuitate suū redigendum. Vt ar ergo illo nō tantum tanquā rece-
pto, sed tanquā usitato. Quæ sit hæc analogia dicam. Noueramus corporis sanitatē, ex
hac cogitauim⁹ esse aliquā & animi. Noueramus corporis uires, ex his collegimus esse, &
animi robur, aliqua benigna facta, aliqua hūana, aliqua fortia, nos obstupescerāt. Hæc
cœpimus tanquā perfecta mirari. Suberant illis multa uitia, quæ species alicuius conspici
cui sicca fulgorq; coelabat. Hæc dissimulauimus, natura iubet augere laudanda. Nemo
nō gloriam ultra rectum tulit. Ex his ergo specie ingentis boni traximus. Fabricius Pyr-
rhi regis aurum reppulit, maiusq; regno iudicauit, regias opes posse contemnere. Idem
medico Pyrrhi promittente uenenū se Regi daturū, mouit Pyrrhum, Caueret insidi-
as; Eiusdem animi fuit auro nō uinci, ueneno non uincere. Admirati sumus ingentē ut-
rum, quē non Regis, non contra regem promissa flexissent. Boni exempli tenacē (quod
difficillimū est in bello) nocentē, qui aliquid esse crederet etiam in hostes nefas, qui in
summa paupertate quā sibi decus fecerat, nō aliter refugit diuitias quam uenenū. Viue,
inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas Fabriciū non posse corrū-
pi. Oratus cocles solus impleuit pontis angustias, adimiq; a tergo sibi reditum, dum mō-
ster hosti auferetur iussit, etiā diu restitit præmētibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna
sonuerunt. Postquā respexit, & extra periculū esse patriam periculo suo, sensit. Veniat
si quis uult, inquit, sic euntem sequi, agitq; se in præceps, & nō minus sollicitus in illo ra-
pido alueo fluminis, ut armatus, quā ut saluus exiret. Retento armorū uictricium deco-
re, tam tutus rediit, quā si sponte uenisset, hæc & huiusmodi facta imaginē nobis ostē-
dere uirtutis. Adijciam quod mirum fortasse uideatur. Mala interdum specie honesti
obtulurunt, & optimū ex contrario nituit. Sunt enim ut scis, uirtutibus uitia confinia, &
perditis quoq; ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalē, Cum plu-
rimum interit, utrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt Lucili, qui
non donant, sed proijciunt. Non uoco ego liberalem pecunia suæ iratum. Imitatur ne-
gligentia facilitatē, temeritas, fortitudinem. Hæc nos similitudo coegit attendere, & di-
stinguere specie quidem uicina, re autem plurimū inter se dissidentia, dum obseruamus
eos quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare quis rem aliquā generoso
animo fecisset, & magno impetu. Sed semel hunc uidimus in bello fortem, in foro timi-
dum animose paupertate ferentem, humiliter infamiam, factum laudauimus, contem-
plimus uirum. Alium uidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos tempe-
ratum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantē, nō deesse ei & in his quæ
toleranda erant patientiā, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendum
esset, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem
corporis animo subleuantem. Præterea idem erat semper & in omni actu par sibi, tam
non consilio bonus, sed more eo perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi
recte facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse uirtutem, & in partes diuisi-
mus. Oportebat cupiditates refrenari, metus comprimī, facienda prouideri, reddenda
distribui. Comprehendimus temperantiā, fortitudinem, prudentiā, iusticiam, & suū
cuicq; dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus? Ostendit illam nobis or-
do eius & decor & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo
super omnia efferens sese, hinc intellecta est illa beata uita, secundo defluens cursu, arbi-
trij sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? dicam. Nunquam uir ille perfe-
ctus adeptusq; uirtutem, fortunæ maledixit. Nunquam accidētia tristis excepit, cuiem
esse se uniuersi & militem credens, labores uelut imperatos subiit. Quicquid inciderat,
non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi, hoc
qualecunq; est, inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam, Ne-
cessario itaq; magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquā de fato suo que-
stus est,

stus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter q̄ in tenebris lumē effulsi, auertitq; in
se omnium animos, cū esset placidus & lenis & humanis diuinisq; rebus pariter æquus,
habebat perfectum animū, ad summam sui adductus. Supra q̄, nihil est nisi mens dei,
ex qua pars, & in hoc pectus mortale defluxit, quod nunq̄ magis diuinū est, q̄ ubi mor-
talitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut uita defungeretur, nec domum
esse hoc corpus, sed hospitium, & breue hospitium, quod relinquendum est, ubi te gra-
uem esse hospitium uideas. Maximum inquam mi Lucilli argumentum est animi ab al-
tiori uenientis sede, si hæc in quibus uersatur humilia iudicat, & angusta, si exire nō me-
ruit. Scit enim quō exiturus sit, qui unde uenerit, meminit. Non uidemus q̄ multa nos
incommoda exagitant, q̄ male nobis conueniat hoc corpus. Nunc de uentre, nunc de
capite, nunc de pectore ac faucibus querimur. Alias nerui nos, alias pedes uexant. Nūc
deiectio, nunc distillatio. Aliquando superest sanguis. Aliquando deest. Hinc atq; illinc
tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tā tur-
pe fortiti, nihilominus alterna proponimus, & inquantum potest atas humana proten-
di, tantum spe occupamus. Nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri im-
pudentius, quid stultius potest? Nihil satis est morituris, immo morientibus. Quotidie
enim propius ab ultimo stamus, & illo unde nobis cadēdum, hora nos omnis impellit.
Vide in quanta cæcitate mens nostra sit. Hoc quod futurū dico, nunc maxime fit, & pars
eius magna iam facta est. Nam quod uiuimus tempus eo loco est, quo erat anteq̄ uiui-
mus. Erramus autem, qui ultimum timemus diem, cum tantundem in morte singuli cō-
ferant. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficiamus, sed ille proficitur. Ad mor-
tem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus
animus cōscijs sibi melioris naturæ, dat quidē operam, ut in hac statioe, qua positus est,
honeste se atq; industrie gerat. Cæterum nihil horum quæ circa ipsum sunt suum iudi-
cat, sed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius uidere-
mus constantia, quid ni subiret nos species non usitata indolis? Vtiq; si hanc ut dixi ma-
gnitudinem ueram esse ostendebat. Qualitatis uere tenor permanet, falsa non durat.
Quidam alternis Vatinij, alternis Catones sunt. Et modo parum illis seuerus est Curi⁹,
parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uilibus Tubero. Modo Lucii Cra-
sum diuitijs. Apicium cœnis. Meccenatem delitijs prouocat. Maximum inditijs est ma-
læ mentis fluctuatio. Et inter similitudinem uirtutis, morumq; utilium assidua iactatio,
is habebat saepe ducentos, saepe decem seruos. Modo reges atq; tetrarchas, omnia magna
loquens. Modo sit mihi mensa tripes, & concha salis puri, toga quæ defendere frigus,
quæuis crassa, queat, decies centena dedisses, huic parco paucisq; contento, quinq; die-
bus nil erat in oculis. Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nun-
q̄ eundem, nec simile quidem sibi. Adeo in diuersum aberrat. Multos dixi, prope est ut
omnes sint. Nemo non quotidie, & consilium mutat, & uotum, modo uxorem uult ha-
bere, modo amicam, modo regnare uult, modo id agit, ne quis sit officiosior seruus, mo-
do dilatat se usq; ad inuidiam, modo subdidit & contrahitur infra humilitatē uere iacen-
tium, modo pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens,
alius prodit atq; alius. Et (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnā rem puta unū
hominem agere, præter sapientem autem nemo unū agit. Cateri multiformes sumus,
modo frugi tibi uidebimur & graues, modo prodigi & uani. Mutamus subinde perso-
nam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo a te exige, ut qualē institue-
ris præstare te, talem usq; ad exitum serues. Effice ut possis laudari, si minus, ut agnōsci.
De aliquo, quē uidiisti heri, merito dici potest, hic quis est? tanta mutatio est. Vale.

EPISTOLA. CXXI. Que modo omnibus animalibus sit constitutionis
suæ tempus, & ex omnibus constitutionibus suis
sensus est, & quid sit constitutio.

Litigabis ego uideo, cum tibi hodiernam quæstionculam, in qua satis diu hæsi-
mus, expoluero. Interim enim clamabis hoc quod clamare soles. Hoc quid ad
H 3 mores?

Theologica
nimirū ten-
tentia

Abi peragrās

Hominū in-
constantia

mores? Sed ad exclamandum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Possidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quicquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad uentendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiā si non omnia meliorem eum faciunt. Mores alij aliter attingunt. Quaedam illis corrigunt & ordinant. Quaedam naturam eorum & originem scrutantur, cum quaeritur, quare hominē natura produxerit. Quare praterit animalibus ceteris, longe me iudicas mores reliquisse, falsum est. Quomodo enim scies, qui habendū sunt, nisi quid homini sit optimū inuenieris? Nisi naturam eius inspexeris? Tunc demū intelliges, quid faciendum tibi, quid uitandum sit, cum didiceris quid natura tua debeat. Ego, inquis, uolo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse uanumque, hoc quod felicitas dicitur. Vnam illis syllabam facillime accedere. Desyderio tuo satisfaciā, & uirtutes exhortabor, & uitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, non desistam perferi qui nequitia & affectus efferratissimos inhibere, & uoluptates ituras in dolore compescere, & uotis obstrepere. Quid nō? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum sit, quicquid obloquimur. Interim permittē mihi ea, quae paulo remotiora uidentur, excutere. Quæramus, an esset omnibus animalibus constitutio suae naturae. Sensus autem esse ex eo maxime apparet, quod membra apte, & expedite mouent, nō aliter quam in hoc erudita. Nulli non partium suarū agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili. Rector nauis scit gubernaculū flectere. Pictor colores quos ad reddendam similitudinē multos uariosque ante se posuit celerrime denotat, & inter ceteram opusque facili uultu ac manu commutat. Sic animalī nomen usum sui mobilem mirari solemus. Satiari peritos quod in omnem significationem rerum & affectuum parata illorum est manus, & uerborū uelocitatem gestus assequitur. Quod illis ars praestat, his natura. Nemo aegre molitur actus suos, Nemo in usu sui haesit. Ad hoc edita protinus facit. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia apte mouebunt, quia si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. Ita ut uos dicitis, coguntur, metusque illa in rectum, non uoluntas mouet, quod est falsum. Tarda enim sunt quae necessitate impelluntur. Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa, ad hoc doloris timor, ut in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se affluenscit, simul tentare uires suas cepit, cadit, & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit exercuit. Animalia quadam tergi durioris inuenta tamdiu se torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit lupina testudo. Inquieta est tamen desyderio naturalis status, nec ante desinit niti, quare se, quā in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionibus suus sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio, nec ullum maius iudicium habemus, cū hac illa ad uiuendum uenire noticia, quam quod nullum animal ad usum sui rude est. Constitutio est, inquit, ut uos dicitis principale animi, quodam modo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile & nobis quoque uix enarrabile. Quomodo infans intelligit. Omnia animalia dialectica nasci oporteret, ut istam finitionem magnae parti hominum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quam enarratur. Itaque infans ille quid sit constitutio, non nouit, constitutionem suam nouit, & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Praeterea ipsam constitutionem crasse intelligit, & summatim, & obscure. Nos quoque animam habere nos scimus. Quid sit animus, ubi sit, qualis sit, & unde, nescimus, qualis ad nos peruenerit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus ac sedem. Talis ad omnia animalia constitutionis suae sensus est. Necessē est enim id sentiat, per quod animalia quoque sentiunt. Necessē est sensum eius habeant, cui parent a quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat, quid sit illud, ignorat. Et quod sibi esse scit, quid sit, aut unde sit, nescit. Sic ut infans

Ex deprauatissimis exemplaribus ita colligo legendū. Sic animal omne in usum sui mobile. Mirari solemus sciantur per itos.

bis sic

bis sic quoque animalibus principalis partis suae sensus est, non satis dilucidus non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutionis suae conciliari hominē sibi, non tanquam animali sed tanquam rationali. Ea enim parte sibi carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari animali rationali potest, cum rationalis non indum sit? Vnicuique aetati sua constitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur in qua sunt. Infans sine dentibus est. Huic constitutioni suae conciliatur. Renati sunt dentes, huic constitutioni conciliatur. Nam & illa haerba quae in fegetem frugemque uentura est, aliam constitutionem habet. Tenuis & uix emineas sulco, aliam cum conualuit & molli quidem culmo, sed quod ferat bonum suum constituit, aliam cum flauescit, & ad arcam spectat & spica eius induruit, in quam constitutionem cum uenit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est aetas infantis, pueri, adulescentis, senis. Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adulescens. Sic quamuis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suae eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suae conciliatur, quae tunc infanti est, non quae futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoque in quo nascitur secundum naturam est, primum sibi ipsum conciliatur animal, debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto, Cui? Mihi. Ergo mei curam ago, Dolorem refugio. Pro quo? Pro me. Ergo curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Haec animalibus inest cunctis, nec inseritur, nec innascitur, producit fetus suos natura, non abijcit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaque ut in prioribus epistolis dixi, Tenuis quoque animalia & materno utero uel quoquo modo effusa, quid sit insectum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant, umbram quoque transuolantium reformidant, obnoxia auiibus, raptu uiuentibus. Nullum animal ad uitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris, aut mortifera rei potest? Primum quaeritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius si intellexerint, faciunt. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina refugiat? Aut tanto minorem & ne notum ipsis quidem accipitrem? Quare pulli selem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. Nam an tequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec unquam obliuiscuntur. Huius tutelae & diligentiae aequalis est illis a pernicioso fuga. Praeterea non sunt timidiora uiuendo. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc peruenerit, sed naturali amore salutis suae. Et tardum est & uarium, quod usus docet. Quicquid natura tradit, & aequale est omnibus, & statim. Si tamen exigit, dicam, quomodo omne animal perniciose intelligere conatur. Sentit se carne consistere. Itaque sentit, quid sit, quo secari caro, quo uri, quo obteri possit. Quae sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista conuulsa sunt. Simul enim conciliatur salutis suae quicque, & quae uiuant, illa petit, Lesura formidat. Naturales a contrariis aspernationes sunt, sine ulla cogitatione, quae hoc dicit. Sine consilio sit, quicquid natura praecipit. Non uides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diurni laboris obeundique concordia? Non uides quam nulli mortalium imitabilis sit illa aranearum textura? Quanti operis sit fila disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex densorata, quam minora animalia in quorum precium illa tenduntur, uelut rheticibus implicata teneantur. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero dicitur. Videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum est & inaequale, quicquid ars tradit, a quo uenit quod natura distribuit. Hac nihil magis quam tutelam sui & eius peritiam tradidit. Ideoque etiam simul incipiunt, & discere & uiuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nasceretur. Primum hoc instrumentum illa natura contulit, ad permanendum conciliatione & charitate sui, Non poterant salua esse, ni uellent, Nec non hoc per se profuturum

H 4 erat, sed

erat, sed sine hoc nulla res profuisset, Sed in nullo deprehendes uilitatem sui. Negligentiam quidem Tacitis quoque & brutis quauis in caetera torpeant, ad uiuendum solertia est. Videbis quae alijs inutilia sunt, sibi ipsa non deesse. Vale.

EPISTOLA CXXII. De his qui officia lucis noctisque peruertunt. Et quod naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

Detrimentum iam dies sensit, resiliuit aliquantulum, ita tamen, ut liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso (ut ita dicam) die surgat officiosior meliorque, quam si quis illum expectat, & lucem primam exiit. Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius uigilia in medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt, nec ante deducant oculos haerentia graues capula, quam appetere nox coepit. Qualis illorum condicio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) sedibus nostris subditos e contrario posuit. Nosque ubi primus equis oriens afflauit anhelis, illis sera rubens accendit lumina uesper. Talis horum contraria omnibus non regio, sed uita est. Sunt quidem in eadem ut be antipodes. Qui ut Marcus Cato ait, nec orientem unquam solem uiderunt, nec occidentem. Hos tu existimas scire, quemadmodum uiuendum sit, qui nesciunt quando, & hi mortem timent, in qua se uiui condiderunt: Tam insauisti homines, quam nocturnae aues sunt, licet in uino unguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula discinctis, totum peruersum uigiliae tempus educant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt, mortuis certe interdiu parentant. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus uitam Huius, & officium & argumentum actus est. Circumscribat nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quae conuiuijs comparantur, ut immotae facile pinguescant, in obscuro continentur, ita sine ulla exercitatione iacentibus, tumor, pigrum corpus inuadit, & superbam umbram iners sagina succrescit. At istorum corpora qui se tenebris dicauerit, foeda uisuntur. Quippe non speciosior illis, quam morbo pallentibus color est, languidi, & euanidi albet, & in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim, quanto plus tenebrarum in animo est. Ille in se stupet, ille caligat, inuidet caecis. Quis unquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas quomodo haec animo prauitas fiat, a uersandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt, hoc est luxuriae propositum, gaude/re peruersis, nec tantum discedere a recto, sed quam longissime abire. Deinde etiam isti e contrario non uidentur sibi contra naturam uiuere. Ieiuni bibunt, qui uinum recipiunt in anibus uenis, & ad cibum ebrijs transeunt. Atque frequens hoc adulescentium uitium est. Qui uires excolunt, in ipso pene balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, ut sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distinguant. Post prandium aut coenam bibere uulgare est. Hoc patres familiae rustici faciunt, & uerax uoluptatis ignari. Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos. Illa ebrietas iuuat, quae in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturam uiuere, qui commutant cum foeminis uestem? Non uiuunt contra naturam, qui spectant, ut pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, uel miserius potest? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati possit, & cum illum contumeliae sexus eripuisse debuerat, ne aetas togam eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam? fomentum aquarum calentium, & calorum apta imitatione brumalium, florem uernum expriment? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus ferunt, quorum siluae in tectis domuum ac fastigijs mutant. Inde ortis radicibus, quo improbe caecumina agissent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta terrarum in mare iaciunt, & delicatae naturae ipsi uidentur, ubi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur. Cum instituerunt omnia contra naturam consuetudinem uelle, nouissime in torum ab illa descidunt. Lucet somni tempus, quies est, nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandemus, iam lux propius accedit, tempus est coenae. Non oportet id facere, quod populus.

Contra Augustinum de ci. dei li. 16. ca. 9. experientia antipodes esse docet.

*

Alii. imacidi

quod populus. Res fordida est trita, ac uulgari uia uiuere Dies publicus relinquatur propius nobis, ac peculare mane fiat. Isti mihi uero defunctorum loco sunt. Quantum enim a funere ablunt, equidem acerbo, qui ad faces & caereos uiuunt? Hanc uitam agere eodem tempore multos meminimus, Inter quos & Atylium Butam praetorium, cui post patrimoniū ingens consumptum, Tyberius paupertatem confitentem, sero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus illius carmen tolerabilis poetae & amicitia Tyberij notus & frigore, ortus & occasus libentissimae inferebat. Itaque cum indigna retur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, Nacta Pinnarius ait. Nunquam liberalius possum agere. Paratus sum illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos uersus recitasset. Incipit ardentis phoebus producere flamas. Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo, Argutis redit uia cibos immittere nidis. Incipit, & molli partitos ore ministrat. Varus eques romanus uicini comes coenarum bonarum asseclator, quas improbitate linguae merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire. Deinde cum subinde recitasset. iam lua pastores stabulis armenta locarunt, iam dare sopitis nox pigra silentia terris incipit. Idem Varus, inquit, Quid dicit? iam nox est, iber & Butam salutate. Nihil erat notius hac eius uita in contrarium circumacta, quam ut dixi multi eodem tempore agerunt. Causa autem est ita uiuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obliuium, & grauis malae conscientiae lux est, & omnia concupiscentis aut cotemnentis, prout magno aut paruo empta sunt, fastidium est lumen gratuitum. Praeterea luxuriosi uitam suam esse in sermionibus, dum uiuunt, uolunt. Nam si tacetur, perdere se putant opera. Itaque aliquoties faciunt quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent. Ut inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrante audieramus, erat autem fabulator elegantissimus, habitasse se supra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertia noctis flagellorum sonum. Quaro quid faciat? Dicitur rationes accipere, Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatum. Quaro quid sit? Dicitur uocem exercere. Quaro circa octauam horam noctis, quid sit ille sonus rotarum? uelle gestari dicitur. Circa lucem discurrunt. Pueri uocantur cellarij, coqui tumultuantur. Quaro quid sit? Dicitur multum & alicam poposcisse, a balneo exisse. Excebat, inquit, coena, cuius diem minime. Valde enim frugaliter uiuebat, nihil consumebar nisi noctem. Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum & fordium. Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari si tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria sunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non possum. Simplex recti cura est, multiplex prauis, & quantum uis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequentium. Faciles sunt. soluti sunt, exiguae differentias habent, His distorti plurimum, & omnibus inter se dissident. Causa tam praecipua mihi uidetur huius morbi, uita communis fastidium. Quomodo cultu se a caeteris distinguunt, quomodo elegantia coenarum, munditijs uehicularum, sic uolunt separare etiam ipsorum dispositiones, nolunt solita spectare, quibus peccandi primum infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui ita dicant, recto uiuunt. Ideo Lucili tenenda nobis uia est, quam natura praescripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus omnia facilia & expedita sunt. Contra illam uisitentibus non alia uita est, quam contra aquam remigantibus. Vale.

EPISTOLA CXXIII. De abstinentia & temperantia eius, & de adulatione uitanda & duobus rerum generibus, quae nos inuitant aut fugant.

Tinere confectus incommodo magis, quam longo, in albanum meum nocte multa perueni, Nihil habeo paratum nisi me. Itaque in lecto lassitudine pono, hanc colui qui ac pistoris moram boni consulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quam nihil sit graue, quod leuiter excipias. Quod indignandum nihil, nihil ipse indignando astruas, non habet panem meus pistor, sed habet uillicus, sed habet atrienlis, sed habet colonus Malum

Alt. f. similia
gineum.

*

Alt. f. forte
adipali uel
adiciali.

Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam, illum tenerum tibi & filigineum fa-
mes reddet. Ideo non est ante edendum quam illa imperet. Expectabo ergo nec ante edam,
quam aut bonum panem habere coepero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est
paruo assuescere. Multa difficultates locorum, multa temporum etiam locupletibus & in-
structis a nobis optantem prohibent, & occurrerent. Quicquid uult habere nemo potest,
illud potest, nolle quod non habet. Rebus oblati hilaris uti, magna pars libertatis est, be-
ne moratus uenter, & contumelie patiens aestimari non potest. Quam uoluptate ca-
piam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa assuescit. Non unctio, non balneum, non ul-
lum aliud remedium quam temporis quareo. Non quod labor contraxit qui extollitur, hac
qualiscumque coena dissoluit quae attuli iucundior erit. Aliquando enim experimentum,
animi sumpti subito Hoc enim est simplicius & uerius. Nam ubi se preparauit & indixit
sibi patientiam, non aequae apparet, quantum habet uerae firmitatis. Illa sunt clarissima ar-
gumenta quae ex tempore dedit, si non tantum aequum modestiam, sed placidum aspectum,
si non excanduit, non litigauit, sed quod dari deberet, ipse sibi non desiderando suppluit
& cogitauit aliquid consuetudine sua sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent
non intelleximus, nisi cum deesse coeperunt. Vtebamur illis, non quia debebamus, sed quia
habebamus. Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt, quia apud plerisque sunt.
Inter causas malorum nostrorum est quod uiuimus, ad exempla nec ratione componi-
mur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cum plu-
res facere coeperunt, quasi honestius sit, quia frequentius sequimur, & recti apud nos lo-
cum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numi-
dari praerant equitatus, ut agmen cursorum antecedit. Turpe est nullos esse, qui oc-
currentis uia desiciantur, ut qui honestum hominem uenire magno puluere ostendat.
Omnes iam multos habent, qui crystallina & murrina & celata magnorum artificum ma-
nu portant. Turpe est uideri eas te habere sarcinas totas, quae tuto concuti possunt. Om-
nium pedagogi oblata facie uehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem laedat. Turpe est
neminem esse in comitatu. O puerum cuius sana facies medicamentum desideret. Ho-
rum omnium sermo uitandus est. Hi sunt, qui uitia tradent, & alio aliunde transferent.
Pessimum genus horum hominum uidebatur, qui uerba gestarent. Sunt quidam qui uitia ge-
stant. Horum sermo multum nocet. Nam etiam si non statim proficit, semina in animo
relinquit, sequiturque nos etiam cum ab illis discesserimus, resurrectorum postea malum. Que-
admodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem, illa ad
dulcedinem cantumque cogit, actiones impedit, nec ad seria patitur nitendi. Sic adulato-
rum & praua laudantium sermo diutius haeret quam auditur, nec facile est animo dulcem
sonum excutere, prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudenda sunt au-
res, malis uocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admittuntur sunt, plus au-
dent. Inde ad haec peruenitur uerba. Virtus, & philosophia, & iusticia uerborum inanum
crepitus est. Vna felicitas est bonae uitae, facere omnia libere, frui patrimonio, hoc est ui-
uere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit. Du-
bitamus quod iuuat sapere, & aetate non semper uoluptates deceptura. Interim dum po-
test, dum possit ingerere frugalitatem eo ut mortem praercurrere, & quicquid illi ablatur
est, iam sibi interire. Non amica habes, non puerum, qui amica moueat inuidiam. Quo-
tidie sobrius prodas, sic coenas, tam Ephemeride patri approbaturus. Non est istud ui-
uere, sed alienae uitae interesse. Quanta demetia est haerediti suo procurare, & sibi negare
omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat haereditas. Puer enim gaudebit tui amor,
quo plus acceperit. Istos tristes & lupuliosos alienae uitae censores, siue hostes publicos,
pedagogos assis ne feceris. Nec dubitaueris bonam uitam, quam opinione bonam malle.
Hae uoces non aliter fugiendae sunt, quam illae quas Vlyxes nisi alligatus praeruehi no-
luit. Idem possunt, abducunt a patria, a parentibus, ab amicis, a uirtutibus, & in turpem
uitam ac miseram, ubi turpius illidunt. Quanto satius est rectum sequi limitem, & eo
se producere, ut ea demum sint tibi iucunda, quae honesta. Quod assequi poterimus,
si fecerimus, duo esse genera rerum, quae nos aut inuident, aut fugent. Inuident, ut di-
uitiae, uoluptates, forma, ambitio. Caetera blanda & ardentia. Fugant labor, mors,
dolor,

*

Alt. i. peticia

dolor, ignominia, uictus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne haec timeamus, nec
illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduersus po-
tentiam concitemur. Non uides quam diuersus sit ascendentium habitus & descen-
dentium? Qui per primum eunt, respiciunt corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam si
descendas, pondus suum in priorem partem dare, si ascendas, retro abducere, cum uitio
Lucili consentire est. In uoluptates descenditur. In res asperas & duras subeundum est.
Hic impellamus, & corpora illis rescrenemus. Hoc nunc me existimas dicere, eos tantum
pernitiosos esse auribus nostris, qui uoluptatem laudant, qui dolores, metus per se for-
midabiles res incutiunt. Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicorum
et hortantur ad uitia. Hoc enim iactant solum sapientem & doctum esse amatorem,
solum apte ad hanc artem aequae cibibendi & conuiuendi sapiens esse peritissimus. Quae
ramus ad quam usque aetate iuuenes amandi sint. Haec graecae consuetudini data sint. Nos
ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus, discenda uirtus est. Voluptas hu-
milis res & pusilla est, & in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad
quam minima & contemptissima aduolant. Gloria uannum & uolabile quiddam est, aura
que mobilis. Paupertas nullum malum est nisi repugnanti. Mors malum non est, quid quaeris?
Sola in aequo est generis humani. Superstitio error insanus est, amados timet, quae
colit, uiolat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Haec discenda, imo edi-
scenda sunt, non debes exclamationes uitio philosophiae suggerere. Nullam habet spem
salutis ager, quem ad intemperantiam medicus hortatur. Vale.

EPISTOLA CXXXIII. Quod bonum non sensu sed intellectu comprae-
henditur. Et quod bonum in nullo est, nisi in quo ratio.

Possum multa tibi ueterum praercepta referre, ni refugis tenuisque piget cogno-
scere curat. Non refugis autem, nec ulla te subtilitas abigit. Non est elegantiae
tua tam magna sectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum
redigis, & tunc tantum offenderis, ubi summa subtilitate nihil agitur, quod ne-
tunc quidem fieri laborabo. Quaritur, utrum sensu an intellectu comprehendat bonum.
Haec adiunctum est, in multis animalibus & infantibus non esse. Quicumque uoluptate
in summo ponunt, sensibile iudicant bonum, nos contra intelligibile, qui illud animo
damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam uoluptatem rescrenemus. Nulla enim non
inuitat, nulla non delectat. Et e contrario nullum dolorem uolentes subiremus, nullus enim
non offendit sensum. Praeterea non essent digni reprehensione, quibus nimium uoluptas
placet, quibusque summus est doloris timor. At qui improbamus gulae ac libidinis decantos
& contemnimus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem dedimus,
si sensibus, id est iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidimus appetitiones & fugae
arbitrium. Sed uidelicet ratio istius rei praeposita est. Illi quemadmodum debeat de uita,
quemadmodum de uirtute, de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos
uulissimum parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res &
habes, & in homine quam in alijs animalibus tardior. Quod si quis uellet non oculis, sed
tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla acies quam oculorum & intentioni daretur,
bonum malumque discernere. Vides in quanta ignorantia ueritatis uersetur, & quam hu-
mi sublimia ac diuina proiecerit. Apud quem de summo bono maloque iudicat tactus.
Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum sen-
susque comprehensum, ex quo oriatur & crescat. Sic beata uita fundamentum & initium
a manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe uos a manifestis beatam uitam
sui initium capere dicitis. Dicimus beatam uitam esse, quae secundum naturam sit. Quid autem
secundum sit, palam & protinus apparet. Sicut quid sit integrum, quod contingit protinus na-
to, non dico bonum, sed intium boni. Tu summum bonum uoluptate infantiae donas, ut in-
de incipiat nascens, quo consummatus homo puenit. Cacumen radicis loco ponis. Siquis
diceret illum in materno utero iacentem sexus quoque inceptum, tenerum, & imperfectum,
& informem, iam in aliquo bono esse, aperte uideretur errare. At qui quantum interest
inter eum quicumque maxime uitam accipit, & illum qui maternorum uiscerum latens mi-
nus est? Vterque quantum ad intellectum boni ac mali aequae maturus est, & non magis
infans ad

*
Alt. i. ueritas

infans ad hoc boni capax est, quam arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autē bonū in arbore animaliq; mutuo non est: quia nec ratio ob hoc infantia quoc; non est, nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationē peruenerit. Est aliquod irrationale animal. Est aliquod nondum rationale. Est imperfectum. In nullo horum bonum ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista quæ retuli distat? Non quod erit bonū in eo quod irrationale est, in eo quod nondum rationale est, tunc esse bonū non potest, sed imperfectum iam potest bonum, sed non est. Ita dico Lucili, bonum nō in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur, & tantum abest ab infantia, quantum a primo ultimū, quantum ab initio perfectum, ergo nec in tenero modo calefcente corpusculo est. Quid ni non sit? Non magis quam in prima fronde, quæ emissa cum maxime sonum rumpit. Est aliquod bonum tritici, hoc nondum est in herba latente, ne dum foliuculos erexit spica mollis, sed cum frumentū aetas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert. Ita hominis bonum non esse in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est. Quod autē hoc bonum dicam, liber animus est ac rectus, alia subiiciens, sibi se nulli, hoc bonū adeo non recipit infantia, ut pueritia non speret, adulescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, si illic longo studio, intentos; peruenit. Si hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ. Potest ergo esse aliquod & infantis. Verū bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est, hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonū dicitur. Quod est, inquis? hoc quod secundū naturam cuiusq; est. Bonum autē cadere in mutū animal nullo modo potest, felicitioris meliorisq; naturæ est, nisi ubi rationi locus est, bonū non est. Quatuor hæc naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eadem naturā habent. Illa diuersa sunt, quod alterū immortale, alterum mortale est. Ex his ergo unius bonum natura perficit, dei scilicet alterius, cura hominis. Cætera tam in sua natura perfecta sunt, nō uere perfecta a quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundū uniuersam naturam perfectum est. Vniuersa autē natura rationalis est, cætera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata uita esse, nec id potest beata uita effici. Beata autē uita bonis efficitur. In mutuo animali beata uita non efficitur. In mutuo animali bonū non est. Mutuo animal sensu comprehendit præsentia, præterito; reminiscitur, cum id incidit quos sensus admonetur, tanq; quos reminiscit. Reminiscit me cum ad initium eius ad motum. In stabulo quidē nullius uitæ est, quāuis sæpe calcate memoria est. Tertium uero tempus id est futurū, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum uideri perfecta natura, quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, præterito, præsentē, & futuro. Animalibus tantū quod breuissimū est in transcurso, præsentē, præteriti rara memoria est, nec unquam reuocatur, nisi præsentium oculis. Non potest ergo perfecta natura bonū imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & fata. Nec illud nego ad ea quæ uidentur secundū naturā magnos esse mutis animalibus impetus & cōcitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquam autē aut inordinatum est bonū, aut turbidum. Quid ergo, inquis? Muta animalia perturbate & indisposite mouentur? Dicerem illa perturbate & indisposite moueri, si natura illorū ordinem caperet. Nunc mouent secundū naturā suam. Perturbatum enim id est, quod esse aliquando & nō perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli uitium est, nisi cui uirtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquando erit bonum in mutuo animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid perfectum, sed quare, nec bonū absolute, nec uirtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quæ admodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quomodo tunc pertineat ista disputatio quæris, & quid animo tuo profutura sit? dico, Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properrantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse possum magis, quam si tibi bonum tuum ostendo, si te a mutis animalibus separo, si cū deo pono. Quid, inquam, uires corporis

alis &

alis & exercet: Pecudibus istas maiores ferisq; natura concessit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, a multis animalibus decore uinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorum modo uinceris, uel ut Scythæ solent, sparseris, in quolibet equo densior iagabatur iuba. Horrebit in leonum ceruice formosior, Cū te ad uelocitatem paraueris, par lepulo nō eris. Vis tu relicis in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuū? Quod hoc est? animus scilicet emundatus ac purus, amulador dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens rationalis animalis. Quod ergo uitæ bonum est? Perfecta ratio. Hanc tu ad summū finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, dum tibi gaudium omne nascetur. Cū uisis quæ homines eripiunt, optāt, custodiunt, nihil inueneris, nō dico quod malis, sed quod uelis. Breuē tibi formulā dabō, quæ te metiaris, quæ perfectum esse iam sentias. Tunc habebis tuum bonum, cum in telliges infelicissimos esse felices. Vale.

Libri uicesimisecondi & ultimi epistolæ finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTÀ MALA BONIS VIRIS ACCIDVNT LIBER VNVS.

V A E S I S T I a me Lucili, quid ita si diuina prouidentia mundus ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc cōmodius in cōtextu operis redderetur, cum præesse uniuersis prouidentiam præbaremus, & interesse nobis deum. Sed quoniam a toto particulā reuelli placet, & unam contradictionē manente lite integra soluere, faciam rem non difficilem, causam deorum i agenti. Superuacuum est in præsentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc syderum certum cursum & discursum fortuiti impetus esse, & quæ casus incitat sæpe turbati, & cito arietare, hanc inoffensam uelocitatem procedere aeternæ legis imperio, tantum rerum terra mariq; gestantem, tantū clarissimorum luminū ex dispositione lucentium, non hūc errantis hūc ordinem, neq; quæ temere coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum grauissimū pondus sedeat in motum, & circa se properantis cœli fugam spectet, ut infula uallibus maria molliant terras, nec ullum incrementū fluminū sentiant, ut ex minimis seminibus nascantur ingētia. Nec illa quidem, quæ uidentur cōfusa & incerta, pluuias dico nubesq;, & elisorum fluminum iactus, & incendia ruptis montium uerticibus effusa, tremores labētis soli, & alia quæ tu multuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quæ subita sint, accidunt. Sed & illa causas habent non minus, quæ alienis locis cōspecta miracula sunt, ut in medijs fluitibus calentes aquæ, & noua insularum in uasto exiliētium mari spacia. Iam uero si quis obserauerit nudari littora pelago in se recedente, eademq; intra exiguum tempus operiri, credet certa quadam uolutione modo cōtrahi undas, & introrsum agi, modo erumpere, & magno cursu repetere sedem suam, cum illæ interim portionibus crescunt, & ad horam ac diem subeunt ampliores minoresq;, prout illas lunare sydus elicit, ad cuius arbitrium oceanus exundat, suo ista temporis referuntur. Eo quidem magis quod tu non dubitas, de prouidentia, sed quæris, in gratiam te reducam cum Dijs. Aduersus optimos optimus sis, neq; enim natura patitur, ut unq; bona bonis noceant. Inter bonos uiros ac deum amicitia est, conciliante uirtute, Amicitia dico, immo etiam necessitudo & similitudo, quoniam quidem bonus, tempore tantum a deo differt, discipulus eius amuladorq; & uera progenies, quem parens ille magnificus, uirtutum non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaq; cum uideris bonos uiros acceptosq; Dijs, laborare, sudare, per arduum conscendere, malos autem lasciuire, & uoluptatibus fluere, cogita filiorum nos molestia delectari, uerularum licentia. Illos disciplina tristiori contineri, alios audacia. Idem tibi de deo liqueat. Bonum uirum in delictijs non habet. Experitur, indurat, sibi illum præparat.

De sustinēdo

Itaq; unde potest sumatur diuina prouidentia ratio.

De sustinendo impetum aduersitatis.

Quare multa bonis uiris aduersa eueniunt. Nihil accidere bono uiro mali potest. Non miscentur contraria, quemadmodum tot amnes, tantum superne deiectionum imbrium, tanta mediterraneorum uis fontium non mutant laporem maris, neque remittunt quidem. Ita aduersarum impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior, nec hoc dico. Non sentit illa, sed uincit. Et alioquin quietus placidusque contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa exercitationes putat, quis autem uir modo erectus ad honesta, non est laboris appetens iustus, & ad officia cum periculo promptus. Cui non industria odium poena est. Athletas uidemus, quibus tamini preparantur, ut totis contra ipsos uiribus utantur, cadi uexarique patiuntur, & si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obijciuntur. Marce sine aduersario uirtus. Tunc apparet quanta sit, quantumcunque ualeat, polleatque, cum quid possit patientia, ostendit. Scias licet idem uiris bonis esse faciendum, ut dura ac difficilia non formident, nec de facto querantur. Quicquid accidit, boni consulant, in bonum uertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant. Illi exercitari iubent liberos ad studia obeunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse ociosos, & sudorem illis & interdum lachrymas excutunt. At matres fouere in sinu, conseruare umbra uolunt. Nunquam flere, nunquam contristari, nunquam operibus, doloribus, ac damnis bet aduersus bonos uiros animum, & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed motu, & ipso sui onere deficiunt. Non fert illum ictum illa laesa felicitas. At ubi afflicta fuit, cum incommodis suis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, sed etiam si succiderit, de genu pugnat. Miraris tu, si deus ille bonorum amantissimus, qui illos quos optimos atque excellentissimos uult, fortunam illis cum qua exerceatur assignat. Ego uero non miror, si aliquando impetum capiunt. Spectant Deum magnos uiros colluctantes cum alia qua calamitate. Nobis interdum uoluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram uenabulo excipit, si leonis incursum interritus pertulit, tantoque spectaculo esse gratius, quanto id honestius fecit. Non sunt ista quae postunt deorum in se uultum conuere. Sed puerilia & oblectamenta humana leuitatis. Ecce spectaculum dignum, ad quod respiciat intentus operi suo deus. Ecce par deo dignum. Vir fortis cum mala fortuna compositus, utique si & prouocauit. Non uideo inquam quid habeat in terris, Iuppiter pulchrius, si conuere animum uelit, quam ut spectet Catonem iam partibus, non semel fractis stantem, nihilominus inter ruinas publicas erectum. Licet, inquit, omnia in unius conditionem concesserint, custodiantur legionibus terrae, classibus maria, & Caesarianus portas miles obsideret, Cato qua exeat habet. Vna manus latam libertatem nostram faciet. Ferrum istud in ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertate quam patriae non potuit dare, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatam opus, eripe te rebus humanis. Iam patriae uis & iulia corruerunt, iacentque alter alterius manu caesi, fortis & egregia fati contentio, sed quae non deceat magnitudinem nostram. Tanta turpe est Catoni mortem ab ullo petere, quam uitam, liquet mihi cum magno spectasse quod deos. Quoniam ille uir acerrimus sui uindictam, alienae salutis consulit, & instruit dicensentium suam, dum etiam studia nocte ultima tractat, dum gladium sacro peccatori insiggit, dum uiscera spargit, & illam sanctissimam animam indignamque quae ferre contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuisse parum certum & inefficax uulnus, non fuit Dijs mortalibus satis spectare Catonem semel, retenta ac reuocata uirtus est, ut in difficiliori parte se ostenderet. Non enim tam magno animo mors immititur, quam repetitur. Quid nisi libertate spectarent alumnus sui tam claro ac memorabili exitu euadentem? Mors illos consecrat, quorum exitum etiam qui timent, laudant.

Sed iam procedente oratione ostendam, quam non sint quae uidentur mala, nunc illud dico. Ista quae tu uocas aspera, quae aduersa & abominanda. Primum pro ipsis esse, quibus accidit. Deinde pro uniuersis, quorum maior Dijs cura est, quam singulorum. Post haec

Solatium eorum
nis affligit

Atri mol.

Post haec nolentibus accidere, eos dignos malo esse, si nolint. His adiciam, fatis ista sic esse, recte eadem lege nobis euenire, quam sunt boni, persuadere deinde tibi, ne unquam boni uiri miseraris, potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimum ex omnibus quae propositi uidentur pro ipsis esse, quibus eueniunt ista quae horremus ac tremimus. Pro ipsis est inquit, in exilium proijci, in egestatem deduci liberos, coniugem, haec ferre, ignominia affici, debilitari, si miraris hoc, pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum, remedium causa quibusdam & radi ossa, & laedi, & extrahi uenas, & quaedam amputari membra, quae sine totius pernicie corporis haerere non poterant, hoc itaque patieris, probari tibi quaedam incommoda pro his esse, quibus accidunt. Tam mehercules quam quaedam quae laudantur, atque appetuntur contra eos esse, quos delectauerunt, simillima crudelitibus, ebrietatibusque, & ceteris quae necant per uoluptatem. Inter multa magnifica Demetrii nostri & haec uox est. A qua recens sum, sonat adhuc & uibrat in auribus meis. Nihil, inquit, mihi uidetur infelicis eo, cui nihil unquam aliquid euenit aduersi. Non licuit enim illi se experiri, ubi ex uoto illi fluxerunt omnia, ut ante uotum, male tamen de illo Deum iudicauerunt. Indignus uisus est, a quo uinceretur aliquando fortuna, quae ignauissimum quaeque refugit. Quasi dicat, Quid ego istum aduersarium mihi assumam? statim arma submittet. Non opus est in illum tota patientia mea, leui cominatione pelletur. Non potest sustinere uultum meum. Alius enim conspicitur, cum quo conferre possim manum, pudet congressi cum homine uinci parato. Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi, & scit cum sine gloria uinci parato. Ignominiam lo uincitur. Idem facit fortuna, fortissimos sibi pares quaerit, quosdam fastidio transiit, contumacissimum quaeque & rectissimum aggreditur, aduersus quem suam uim intendat. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, uenenum in Socrate. Magnum exemplum, nisi mala fortuna, non inuenit. Infelix est Murtius, quod dextera ignes hostium premit, & ipse a se exigit erroris sui poenas, quod Regem quem armata manu non potuit, exulta fugat. Quid ergo, felicior esset, si in sinu amici foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suum, quatum a. R. P. uacauit, fudit, quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum diuitiis gerit, quod ad focum coenat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsit. Quid ergo felicior esset, si in uentrem suum longinque littoris pisces, & peregrina aucupia congereret? Si cochylis superi atque inferi maris pigriciam stomachi nauseantis exigeret? Si ingenti pomorum strue cineretur. Primae formae feras captas multa caede uenatum. Infelix est Rutilius, quod quod illum damnauerunt, causam dicent omnibus saeculis, quod aequiore animo passus est se patriae eripi, quam sibi exilium, quod Sylla dicitatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit, uiderint, inquit, hoc isti, quos Roma deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem, & supra seruilianum lacum (Id enim proscriptiois spoliarium est) senatorum capita, & passim uagationes per urbem, percussorum greges, & multa milia ciuium Romanorum uno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata. Videant ista, qui exulare non possunt. Quid ergo felix est Lucius Sylla, quod illi descendenti ad forum gladius submouetur, quod capita consularium uiuorum patitur ostendi, & precium caedis per questorem ac tabulas publicas numerat, & haec omnia facit ille, qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna no cuit? quod illum documentum fidei, documentum patientiae fecit, figuram autem clauis, & quocumque fatigatum corpus reclinauit, uulnere incumbit, & in perpetuum uigilia suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti, plus erit gloriae. Vis scire, quam non poeniteat hoc precio aestimasse uirtutem? refice tu illum, & mitte in senatum, eandem sententiam dicit. Felicitior ergo tu Mecoenatem putas, cui amoribus anxiae & morosa uxoris quotidiana repudia deflent, somnus per symphoniarum cantum ex longinquo leue resonantium quare ritur? Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilauit in pluma, quam ille in cruce. Sed illi solatium est pro honesto dura tolerare, & ad causam a patientia respicit. Hunc uoluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quae patitur uexat causa patendi. Non uis eo in possessionem generis humani uitae uenerit, ut dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci

Egregia
Demetrii
sententia.Fortuna eorum
tra fortissimos.

*

Astrigladio

Mecoenate
ubicque tanquam
mollem in
sectatur.

guli nasci q̄ Meccenates uelint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere Meccenatē se q̄ Re/gulum nasci maluisse. Idem iste, taceat licet, nasci se Terentiam maluit. Male tentatū So/cratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam, non aliter q̄ medicamentū imor/talitati abduxit, & de morte disputauit usq; ad ipsam: Male cum illo actum est: conge/latus est sanguis, & paulatim frigore inducto uenarum uigor constitit: Quanto magis huic inuidendum est, q̄ illis quibus gēma ministratur. Quibus exoletus omnia pati do/ctus execrā uirilutatis, haud dubiā suspensam auro niue diluit. Hi quicquid biberint uo/mitu remittunt tristes, & bilem suam regustantes. At ille uenenum latus & libens hau/riet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est, suamq; illi felicitatem contigisse con/sensus hominū fatebitur. Quem sibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collide/ret, inimicitia potentum graues sunt, opponatur simul Pompeio, Casari & Crasso. Gra/ue est a deterioribus honore anteiri. Vatinius post feratur. Graue est ciuilibus bellis in/teresse, toto terrarum orbe pro causa bona tā infeliciter q̄ pertinaciter militet. Graue est sibi manus afferre, faciat. Quid per hoc consequar: ut omnes sciant non esse hęc mala, q̄ bus ego dignum Catonem putauī.

De prosperitate.

Prospera in plabem ac uilia ingenia deueniunt. At calamitates terroresq; mor/talium sub iugum mittere, proprium magni uiri est. Semper uero esse felicem, & sine morsu animi transire uitam, ignorare est rerum naturā alteram partem. Magnus es uir, sed unde scio: si tibi fortuna non dat facultatem exhibendā uir/tutis: Descendisti ad olympia, sed nemo præter te, uictoriam non habes, olympiā coro/nam habes. Non gratulor tanq; uiro forti, sed tanq; consulatum præturamue adepto, ho/nore auctus es. Idem dicere & bono uiro possum, sed illi nullam occasione difficilior ca/sus dedit, in qua una uim sui animi ostenderet. Miserum te iudico, quod nō fuisti miser, transisti sine aduersario uitam. Nemo sciet, quid potueris, nec tu quidem ipse. Opus est enim ad noticiam sui experimento, quod quidem quis possit, nisi tentando didicit: Ita q; quidam ultro se cessantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occasione per quam entescerent, quaesierunt. Gaudent, inquit, magni uiri aliquando rebus aduersis, non ali/ter q̄ fortes milites belli, triumpho. Ego Murmillionem sub. C. Cæsare de raritate mi/nerum audiui querētem. Quam bella, inquit, ætas perit. Auida est periculi uirtus, & quo tendat non quid passura sit, cogitat. Quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. Mili/tares uiri gloriantur uulneribus, lati fluentem meliori casu sanguinem ostentant. Idem li/cet fecerint, qui integri reuertitur ex acie, magis spectatur, qui faucibus uenit. Calai/mitas uirtutis occasio est. Illos merito quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescūt, quos uelut in mari lento tranquillitas itineris detinet. Quicquid illis incidit, nouū ue/niet. Magis urgent saua inexpertos. Graue est ferre ceruicibus iugum, ad suspicionem uulneris tyro palleat, audaciter ueteranus cruorem suum spectat, qui scit se saepe uicis/se post sanguinem. Hos itaq; deus, quos pbat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autem quibus indulgere uideretur, quibus parcere, molles uentris malis seruat. Erra/tis enim si quem iudicatis exceptū. Sed ueniet ad illum diu felicem sua portio. Quisq; uidetur dimissus esse, dilatus est. Quare deus optimum queq; aut mala ualitudine, aut luctu, aut incōmodis afficit: Quare in castris quoq; periculosa fortissimis imperantur, dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidijs: Aut explorent iter, aut praesidium loco deiciant. Nemo eorum qui exeunt dicit, male de me imperator me/ruit, sed

Quid pro priū sic ma gni uiri.

Haud teme re ad uirtu tē puenit, q̄ nihil mali tulit.

Miseri sunt felices.

ruit, sed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubentur pati, timidis ignauisq; flebilis. Di/gni uisi sumus deo, in quibus experietur, quātum humana natura posset pati. Fugite de/litias, fugite enerauatam felicitatem, quam animi i pertimescunt, & nisi aliquid interuenit quod humanæ sortis ad moneat, uelut perpetua ebrietate sopiti. Quem specularia semp/ta flatu uindictarunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt: cuius cœna/ones subditus & parietibus circumfusus calor temperauit: hunc leuis aura non sine periculo stringit. Cum omnia quæ excesserint modum noceant, periculosissima felicitas imperantia est. Mouet cerebrum in uarias mentes, & imagines euocat, multum in/ter falsum ac uerum mediæ caliginis fūdīt. Quid ni id fatius sit, perpetuum infelicitate/um aduocat ad uirtutem, sustinere, q̄ in finitis atq; immodicis bonis rumpi: Leuior te/ iunio mors est, cruditate dissiliunt. Hanc itaq; rationem Dijs sequitur in bonis uiris, quā in discipulis suis præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu inuisos esse Lacedæmonijs liberos suos credis, quorum experientur indo/lem publice uerberibus admotis: Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum forti/ter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent uulnera præbere uulneribus. Quid mirum, si dure generosos spiritus deus tentat: Nunquam uirtus molle documen/tum est, uerberat nos & lacerat fortuna. Patimur. Non est sauitia. Certamen est, quo sæ/pius adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequēs usus agi/tauit. Præbendi fortunæ sumus, ut cōtra illam ab ipsa duremus. Paulatim nos sibi pares faciat. Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura. Agricolis manus trita. Ad excutiēda tela militares lacerti ualēt. Agi/lia sunt membra cursoribus. Id in quoq; solidissimum est, quod exercuit. Ad contempen/dam malorum potentiam, animus patientia peruenit. Quæ quid in nobis efficere possit scies, si aspexeris quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omnes cōsydera gentes, in quibus Romana pax definit. Germanos dico, & quicq; circa Istrum uagarum gentium occurrat, perpetua illos hyems, triste cœlum premit. Maligne solum sterile sustentat, imbre culmo aut fronde defendunt, super durata glacie stagna pro/stant, in alimentum feras captant. Miseri tibi uidentur. Nihil miserum est, quod in na/turam consuetudo produxit. Paulatim enim uoluptati sunt, quæ necessitate coperunt. Nulla illis domicilia, nullaq; sedes sunt, nisi quas lassitudo in diē posuit. Vilis, & hic quæ/rendus manu uictus, horreda iniquitas cœli, infecta corpora, hoc quod tibi calamitas ui/detur, tot gentium uita est, quid miraris bonos uiros, ut confirmantur concuti: Non est arbor solida nec fortis, nisi in quam frequens uentus incurrat, ipsa enim uexatione con/stringitur, & radices certus figit, fragiles sunt, quæ in aprica ualle creuerunt, Pro ipsis er/go bonis uiris est, ut esse interriti possint, multū inter formidolosa uersari, & æquo ani/mo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

Adice nunc, quod pro omnibus est optimum, quemq; (ut ita dicam) militare, & edere operas. Hoc est propositum deo, sapienti uiro ostendere, hac quæ uul/gus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis uiris tribuerit, & mala esse, si malis tantum irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculis perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaq; careant lu/re Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonum. Itaq; habeat illas & Ellius leno, ut ho/mines pecuniam cum in templis consecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo ma/gis potest deus concupita traducere, q̄ si illa ad turpissimos desert, ab optimis abigit. At iniquum est bonum uirum delilitari, aut confringi, aut alligari, malos integris corpori/bus solutos ac delicatos incedere. Quid porro, non est iniquum, fortes arma sumere, & in castris pernoctare, & pro uallo obligatis stare uulneribus: Interim in urbe securus esi/se præcios & profesos impudicitiam: Quid porro, non est iniquum nobilissimas uirgi/nes ad sacra faciēda nō cibus excitari: Altissimo somno inq; natas frui: Labor optimos citat. Senatus per totum diem consuluit sape, cum illo tempore uilissimus quisq; aut in campo ocium suum oblectet, aut in pompa lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idē in hac re magna publica fit, boni uiri laborant, impediuntur. Volentes quidem, non tra/huntur a fortuna, sed sequuntur illam, & æquo gradu si scissent, antecessissent. Hęc quo/

Imarcescūt Alr made/ scūt, & hoc magis pla/ cet.

Alr didisse

Cōsuetudo Lacedæmo niōri in p/ bāda indo/ le liberorū

Male de Germanis sentis, cum simus deli/ catissimi.

Ellius leno

Demetrii
memoran-
da sententia.

q; animosam Demetrii fortissimi uiri uocem audisse me memini. Hoc unum, inquit, dii
immortales queri possum, quod non ante mihi uoluptatem uestram notam fecistis. Pri-
or enim ad ista uenissem, ad qua nunc uocatus assum. Vultis liberos sumere, illos uobis
offero. Vultis aliquam partem corporis, sumite. Non magnam rem promitto, cito totum
relinquam. Vultis spiritum? Quid nisi nullam moram faciam, quo minus recipiatis quod
dedistis. A uolente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluisse offerre q; tra-
dere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis, quia ni-
hil eripitur, nisi retineti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruius deo, sed assentio. Eo
quidem magis quo scio omnia certa, & in aeternum dicta lege disposuit. Causa pedet ex cau-
sa, priuata ac publica, longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne faciendum est. Quia
non (ut putamus) incidunt cuncta, sed ueniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid
fleas, & quibus magna uideatur uarietate singulorum uita distingui, summa in unum uenit.
Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimus? Ad hoc parati su-
mus. Vtatur ut uult, suis natura corporibus. Nos lati ad omnia & fortes cogitemus, ni-
hil perire de nostro. Quid est boni uiri? praeber se fato. Grande solatium est cui uniuersum
fati. Quid est quod nos sic uiuere, sic mori iussit? eadem necessitate & deos alligat, ir-
reuocabilis humana pariter ac diuina cursus uehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scri-
psit quidem fata, sed sequitur. Semper parat, semel iussit. Quare tamen deus tam iniquus
in distributione fati fuit, ut bonis uiris paupertatem, uulnera, & acerba funera ascriberet?
Non potest artifex mutare materiam. Haec passa est, quaedam separari a quibusdam non
possunt, coherent, indiuidua sunt, languida ingenia, & in somnum itura, aut in uigiliam
somnia simillima, inertibus nectuntur elementis, ut efficiatur uir, cum cura dicendus, for-
tiore fato opus est. Non erit illi planum iter, sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur ac
nausigium in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accidit duri-
ra, alpera, quae molliant & complanent. Ipse ignis aurum probat, miseria fortes uiros. Vi-
de q; alte se extendere debeat uirtus, sciens illi non per secura uadendum esse. Ardua pri-
ma uia est, & qua uix mane recetes. Enitant equi, medio est altissima caelo. Unde ma-
re & terras ipsi mihi saepe uidere. Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vi-
tima pna uia est, & eget moderamine certo. Tunc etiam quae me subiectis excipit undis,
Ne ferar in praecipites Thetis solet ipsa uereri. Haec cum audisset ille generosus adolescens,
placet, inquit, uia. Ascendo. Est tanti per ista ire casuro. Non desinit animi metu territare. Vtq;
uia teneas, nulloq; errore traharis. Per tamen aduersi gradieris cornua tauri. Hemo-
niosisq; arcus, uiolentiq; ora leonis. Post haec ait, Finge datos currus, his quibus deterre-
ri me putas, incitor. Libet illic stare, ubi ipse sol trepidat, humilis & inertis est tuta secare,
per alta uirtus est.

Quid p. li. 2.
methamor-
phoson.

Quare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur.
Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & aui-
da consilia, & libidinem caecam, & alieno imminens avaritiam. Ipsos tue-
tur ac uendicat. Nunquid haec quoq; a deo aliquis exigit, ut bonorum uiro-
rum etiam sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc deo curam, externa contem-
nunt, Democritus diuitias proiecit, onus illas bonae mentis existimans. Quid ergo mira-
ris, si id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult sibi accidere? Filios
amittit uiri boni, quid nisi, cum aliquando & occidant: in exilium mittuntur. Quid nisi, cum
aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid nisi, cum aliquando
ipsi sibi manus afferant? qui etiam quaedam dura patiuntur, ut alios pati doceant? Nati
sunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri possitis uos,
quibus recta placuerunt. Alijs bona falsa circumdedit, & animos inanes, uelut longo fallaci-
q; somnio lusi. Auro illos, argento, & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro fe-
licibus afficitis, si non qua currunt, sed qua latent uideritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad
similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas,
crusta est, & quidem tenuis. Itaq; dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent
& imponunt. Cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum
alta ac

Pleriq; in-
felicissimi fe-
lices existi-
manur.

alta ac uerae foeditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mensura, qua
to magis uerfaueritis, & undiq; inspexeritis, meliora maioraq; permisi uobis, metuenda
contemnere, cupiditates fastidire. Non fulgetis extrinsecus, bona uestra introrsus obuer-
sa sunt. Sic mundus exteriora contempsit spectaculo sui laetus. Intus omne posuit bonum.
Non egere felicitate, felicitas uestra est. At multa incidunt tristitia, horrenda, dura toleran-
tu, quia non poteram uos istis subducere, animos uestris aduersus omnia armaui. Ferte
fortiter, hoc est, quo deum anteceditis. Ille extra patientiam malorum est, nos supra pa-
tientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper uiuit, q; nullus est. Contemni-
te dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam, Nullum illi telum quo fe-
raret animu, dedi. Ante omnia curauit, ne quis uos teneret inuitus. Patet exitus. Si pugna-
re non uultis, licet fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas esse uobis necessarias uolui, ni-
hil feci facilius, q; mori. Prono animam loco posui, Trahitur. Attēdit modo, & uidebi-
tis q; breuis ad libertatem, & q; expedita ducat uia. Non tam longas in exitu uobis q; in-
transibis moras posui, alioqui magnum in uos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tar-
de moreretur, q; nascitur. Omne tempus, omnis uos locus doceat, q; facile sit renunciare
naturae & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & solenes sacrificantium ritus, du-
optatur uita, mortem condidite, corpora opima taurorum exigui concidunt uulnere, &
magnarum uirum animalia humanae manus ictus impulit, tenui ferro commissura cerui-
cis abrumptur, & cum articulus ille, qui caput collumq; committit, incisus est, tanta illa mo-
les corruit. Non in alto latet spiritus, nec utiq; ferro eruendus est. Non sunt uulnere im-
presso scrutanda praecordia. In proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui
illum. Quacumq; uis paruum est. Ipsum illum quod uocatur mori, quo ania discedit a cor-
pore breuius est, q; sentiri tanta uelocitas possit, siue fauces nodus elisit, siue spiramentum
aqua praclusit, siue corpus lapsum subiacentis soli duricia comminuit, siue haustus ignis
cursum anime remeantis interfecit. Quicquid est properat. Equiuocantibus: quod
tam cito fit, timetis diu.

cupienda

Variarum
arumnarū
remedium.

Alti pronū

Libri de diuina prouidentia finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM DE PAUPER-
TATE LIBER VNVS.

HONESTA, inquit Epicurus, res est paupertas laeta. Illa uero non ita
paupertas est, si est laeta. Qui cum paupertate bene conuenit, diues
est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid
enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quan-
tum pascat aut foeneretur. Si alieno imminet, si non acquisita, sed
acquirenda concupiscit? Quid sit modus diuitiarum, quaeris. Pri-
mo habere quod necesse est. Secundo quod satis est. Nulli potest
cura uita contingere, qui de re producenda nimis cogitat. Nullum
bonum adiuuat habentē, nisi ad cuius amissionem praeparatus est animus. Magnae diuitiae
sunt lege naturae composita paupertas. Lex autem naturae scis, quos terminos nobis statuit?
Nō elurire, nō sitire, nō algere. Nō est necesse supbis assidere luminibus, non est necesse
maria tēpestare, nec castra sequi, facile est quod natura desiderat & appositū, ad supua-
cua sudat. Illa sunt quae togā gerunt, quae nos senescere cogunt, quae in aliena littora im-
pingunt, ad manū est quod satis est. Qui cum paupertate bene conuenit, diues est. Mo-
dus quidē honestae continentiae, si alicui sua nō uidentur amplissima, licet totius mundi
dominus sit miser est. Miser est, qui se beatissimum nō iudicat, licet toti mundo imperet. Ni-
hil humanius, q; q; cum magnololumeto insidiantis eripi nihil potest, q; minimum in cor-
pore tuo sit spoliolum. Nemo ad humanū sanguinem uenit propter ipsum uel admo-
dum pauci. Nudum latro transmittit, etiam in obfessa pauperi uia pax est. Is maxime di-
uitijs affluit, qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam uiues, nunq; crisis pauper. Si ad
opinionem, nunq; diues. Exiguam naturam desiderat, immensum opinio. Si congerat
in te quicquid multi locupletes possiderunt. Si ultra priuatum pecuniae modum fortu-
na te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, eo deliciarū opumq; perducatur, ut terrā mar-
moribus abscondas, non tantum liceat habere, sed calcare diuitias. Accedat statua & pi-

cetur, & quicquid ars ulla, luxuria, auro & argento elaborauit, maiora capere ab his di-
 sces. Desideria naturalia finita sunt, ex falsa opinione nascuntia, ubi desinat non erit. Nul-
 lus enim terminus falsus est, ueritati aliquid extremum est. Error immensus est. Retrahe
 te ergo a uanis, & cum uoles scire an naturalem, an uanam habeas cupiditatem, confide-
 ra non alicubi consistere. Si longe progressio semper aliquid longius restat, scito id natu-
 rale non esse. Paupertas expedita est, cum secuta est. Cum classis cecinit, sic non se peti
 * cum aliquo conclamatum est, quomodo exeat, non, quid efferat, quaerit. Aut cum nauis gau-
 dium est, non strepitu portus, non unius comitatu inquieta sunt littora. Non circumstat
 illum turba hominum, ad quos pacendos transmarinarum regionum optanda est fertili-
 tas. Facile est pacere paucos uentres, & nihil aliud desiderates, quam impleri. Paruo fames
 constat, magno fastidium, Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Sa-
 nus diues est, qui licet habeat diuitias, eas tamen ut tangentes habet. Quid ergo est, qua-
 re recuses eam cotubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare animo, ut
 pauper sis optes, aut pauperi similis. Non potest studiū salutare fieri sine frugalitatis cur-
 ra. Frugalitas paupertas uoluntaria est. Perpepsi sunt multi inopiam hominum reges, ui-
 xerunt Barbari radicibus, & dictu foedam tulerunt famem. Hac omnia passi sunt pro re-
 gno, quo magis mireris, alieno. Rebus in aduersis facile est contemnere uitam. Fortius
 ille facit, qui miser esse potest. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animū a furoribus
 liberet. Multas diuitias parasse, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Non in rebus ul-
 timum, sed in animo ipso est. Istud quod paupertatem graue nobis fecerat, & diuitias gra-
 ues fecit. Quemadmodum nihil refert utrum agrum in lecto ligneo aut in aureo collo-
 ces, quocumque illum transtuleris morbum suum secum affert, uel transtert. Sic nihil refert
 utrum aeger animus in diuitijs uel in paupertate sit. Malum suum illum sequitur, ad secu-
 ritate non est opus fortuna, licet irata. Qui uis enim necessitati satis est. Ne imparatos nos
 fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Serius diuites erimus, si sciemus
 quam non sit graue pauperes esse. Incipe cum paupertate habere commercium. Aude opes con-
 temnere, & te quoque fingere dignum domini. Nemo alius dignus deo est, nisi qui opes con-
 tempsit. Quare possessiones tibi non interdico, sed effugere uolo, ut illos in trepide post
 fideas. Quo uno consequeris modo, si te etiam sine illis bene uicturum speraueris, & id
 tibi persuaseris, illas tanquam exituras, amplecti semper. Discedat quisquis non te, sed alium di-
 uitium sequebatur. Ad hoc unum est amanda paupertas, quod a quibus amaris, ostendat.
 Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille est, qui in diuitijs pau-
 per est. Nemo nascitur diues. Quisquis exit in lucem, uisus est pane & lacte esse contem-
 tus. Ab his iniurijs regna nos capiunt. Panem & aquam natura desiderat. Nemo ad hac
 pauper est. Item si quis desiderium suum claudit, cum ipso Ioue de felicitate contendat. Di-
 uitiae sunt magna ad legem, nec composita paupertas. Res iniqua felicitas est, ipsa se exa-
 gitat, mouet crebrum, non in uno graue. Alios in alium irrat, alios in potentiam, illos in
 flat, alios mollit. Si uis scire quod nihil mali sit in paupertate, compara inter se multos pau-
 peres & diuites. Saepius pauper & fidelis ridet, nulla sollicitudine concutitur, in alto est.
 Cura uelut nubes leuis transit. Horum, qui felices uocantur, hilaritas ficta est, hic enim
 grauis & sub purpura lucet, non palam tristitia est, eo quidem grauior, quam interdum non licet pa-
 lam esse miseris, sed inter arumnas cor ipsum exedentes, necesse est latere felicem. Ab-
 strahunt a recto diuitiae, honores, potentiae, & cetera, quae opinione hominum cara sunt, pro-
 cio suo uilia. Nescimus aestimare res de quibus non est fama. Sed cum rerum natura de-
 liberandum est. Nihil habet ista magnificum, quam mentes nostras in se trahat, praeter hoc quod
 mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda illa laudantur, sed quia laudan-
 da sunt, concupiscuntur. Hanc praecedentem causam habent diuitiae. Inflant animos, su-
 perbiam & arrogantiam pariunt. Inuidiam trahunt, eo usque mentem alienant, ut fama pe-
 cuniae nos etiam nocitura delectet. Bona omnia culpa carere decet, pura sunt haec, non cor-
 rumpunt animos, non sollicitant, extollunt quidem animos & delectant, sed sine timore.
 Quae bona sunt, fiducia faciunt, diuitiae audacia. Quae bona sunt, magnitudinem animi
 dant, diuitiae insolentiam.

Libri de paupertate finis.

LVCIJ ANNEI SENECAE AD GALIONEM DE REMEDIIS
 FORTVITORVM. Est oratio per dialogum sensus & rationis.

MICET cunctorum poetarum carmina gremium tuum semper il-
 lustrent, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidenti-
 bus casibus dirigere curauit. Quod non praecederes, sed posteri nar-
 rabunt. Unde ergo primum incipimus, si tibi uideatur, a morte? Ab
 ultimo inquis, immo a maximo. Ad hoc praecipue res humana con-
 tremis, nec immerito sibi uideat hoc facere. Ceteri timores habent
 aliquem post se locum, mors oia abscidit. Alia nos torquent, mors
 omnia deuorat. Omnium quae horremus ad hanc exitum expectat, ali-
 orumque per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid
 aliud extimescimus, habet remedium, aut solatium, Si ergo fortuna, aut aliquis tibi palam
 mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

MORIERIS, ista hominis natura est & non poena. Morieris, Hac conditione intra
 ui ut exirem. Morieris, Gentium lex est, quod acceperis reddere. Morieris,
 Peregrinatio est uita. Multa cum deambulaueris, deinde redeundum est. Mo-
 rieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni, hac ago, huc me singuli
 dies adducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quo
 indigner? haec uerba iurauit, Morieris, Stultum est timere, quod uitare non possis. Istud
 non fugitur, & si differat. Morieris, Nec primus, nec ultimus. Omnes me antecesserunt,
 omnesque sequentur. Morieris, Hic est humani officij finis. Quis senex exactorem mole-
 ste tulit? Quo transit orbis, ego transibo. Quid ergo? nescio me esse animal rationale &
 mortale. Morieris, Nihil graue est, quod semel est. Alienum nihil noui equidem. Cum eo
 creditore contraxi, cui detorqueri non possum. Morieris, Dij melius. Nemo hac te me-
 litus mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest utrum casum moriar, an punctum? Sed saepe ferie-
 ris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert an multa sint uulnera? Non potest
 amplius quam unum esse mortiferum.

Peregre morieris, Unde cum ad inferos una uia est. Peregre morieris, Ego quod
 debeo, soluere paratus sum. Videat fenerator ubi me appellat. Peregre morie-
 ris, Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris, Non est grauior foris quam do-
 mi somnus. Peregre morieris, Hoc est in patriam sine uiatico peruenire.

Sed iuuenis morieris, Optimum est antequam optes mori. Iuuenis morieris, Hoc unum
 est quod aequae tam ad iuuenem quam ad senem pertinet. Non citamur excessu, nec
 exigitur numerus annorum. Et adolescentes & impuberes eadem fati necessitas
 ducit. Optimum est mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicunque ad extre-
 mum fati sui uenit, senex moritur. Non enim refert quae sit hominis aetas, sed quae sit me-
 ta. Iuuenis morieris, Fortasse alicui malo subducit me fortuna, uel nulli alij certe, uel sei
 nec tui.

Insepultus eris. Quid aliud respondeam, quam id Maronis, Facilis iactura sepulchri.
 Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepul-
 tura tormentum est. Insepultus iacebis. Quid interest ignis me an fera comedat, an
 tempus omnium sepultura. Istud, non sentienti, superuacuum est, sentienti onus. In
 sepultus iacebis. At tu combustus, at tu obrutus, at tu putridus, at tu euulsi-
 rarus & constrictus, at traditus lapidi, qui te paulatim edet & excicet. Nulla est sepul-
 tura, non sepelimus, sed proijcimus. Non sepelieris, Quid inter tutissima trepidas? Ultra
 poenarum omnium terminum iste locus est. Vita multa debemus, morti nihil. Non defun-
 ctorum causa, sed uiuorum inuenta est sepultura, ut corpora & uisus & odore foeda amor
 uerentur. Alios terra obruit, alios flamma consumpsit, alios lapis redditurus in-
 cludit. Sed nostris oculis parcimus.

AEgrotu, uenit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum,
 aut in praelio uir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo uirtus. Egrotu, Non
 potest istud

potest istud toto saeculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper una esse non possumus. Cum morbo mihi res est, aut uincetur, aut uincet.

Qualiter respondet dicitur, cum quis a uili plabe cula laedit.

MAle de te opinantur homines, sed mali. Moueretur, si de te Marius, si Cato, si Lelius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones, ista loquerentur. Nunc malis displicere laudari est. Non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est male de te loquitur. Male de te loquuntur. Moueretur, si iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, sed de se. Male de te loquuntur. Bene nesciunt loqui, qui faciunt, non quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latent.

EXulabis, Erras cum omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omnium una est. Extra hanc nemo proficisci potest. Exulabis, Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcumque terram uenio, meam inuenio. Nulla terra exiliu est, sed altera patria est. Non eris in patria. Patria est, ubicumque bene est. Illud autem per quod bene est, in homine, non in loco est. In illius potestate est, quid sit illa fortuna. Si enim sapiens est, peregrinabitur. Si stultus, exulat.

Dolor imminet, Si exiguus est, feramus. Leuis enim est patientia. Si grauis est, feramus. Non leuis est gloria. Dolor clamorem exprimit, sed secreta non expiat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor, immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille sequitur fugientes.

Paupertas mihi grauis est, immo tu grauior paupertati. Non in paupertate uitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Nescis te opinione non re laborare. Pauper es, quia uideris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in die uiuant, feris ad alimenta sollicitudo sua sufficit. Accepit ille gradem pecuniam, absque dubio superbiam accepit.

Non sum potens. Gaude, quia impotens non eris. Iniuria accipere potero, Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicis, arca est. Quis arario, quis plenis loculis inuidet. Et ista quemadmodum pecunia astitmas, pecunia loculus est. Multum habet, utrum avarus, aut pdigius est. Si avarus, non habet. Si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, saepe dolet, saepe suspirat. Multi illum comitantur. Mel musca sequuntur, cadauera lupi, frumenta formica. Pradam sequitur ista turba, non hominem.

Pecuniam perdidisti, fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidisti. Habebis unum periculum minus. Pecuniam perdidisti, O te felicem, si cum illa avaritiam perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen utcumque felicior, quonia tanto maiora subducta est. Perdidisti pecuniam, & illa quidem est multos. Eris nunc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis haredem. Exonerat te fortuna si intelligis, & tutiore loco posuit. Damnum putas, & remedium est. Desces genus, miserum te clamas quod opibus excussus es. Tuo uitio ista iactura tam tristis est. Non tam moleste fereris, si tanquam perdidisti habuisses. Perdidisti pecuniam, nepe quam ut tu haberes, aliquid perdiderat.

Oculos perdidisti, habet & nox suas uoluptates. Oculos perdidisti. Quam multis cupiditatibus uia incisa est, quam multis hominibus carebo, quos ne uiderem eruendi erant. Non intelligis patrem innocentiae esse caecitatem. Oculi adulterium monstrant, & mala omnia. Certe irritamenta sunt uitiorum, ducesque scelerum.

Amissi liberi. Stultus es, si desceas mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut mirum est? Quam rara est sine isto casu domus. Quid si felicem uoces arborem, a qua stante cadunt ipsa poma? Et hic tuus siuectus est. Ducuntur ex platea domo funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo fati, qui & aetatis. Non, quomodo deus uenit, emittit. Quid inde est quo indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos superfluites optaba. Verum hoc nemo tibi pmiserat. Perierunt liberi mei. Habebat illi cuius essent magis quam tui, apud te precario morabantur.

Natrones incidit, alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidijs uia. Noli conquiri quod incidis, uerum gaude quod euaseris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta coquires, quomodo aduersus serpentes, sic aduersus inimicos auxilia circumpice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut quod optimu est places. Inimicos habeo. Illud est peius, quam amicos non habeas.

Amicum perdidisti, iam eum te habuisse certum est. Alium quaere, & tibi eum quaeras, ubi inuenire possis. Quaere inter liberales artes, honesta & recta officia, quaere in laboribus. Ad mensam ista res non quaeritur, quaere aliquem frugem. Perdidisti amicum, Fortem animu habe si unum, erubescere si unicum. Quid tu in tanta te pestate ad unam ancoram stabas?

Vxorem bonam amisi. Vtrum inueneras bonam an feceras? Si inueneras, habere te posse ex hoc intelligas, licet habuisti. Si feceras, bene spera. Res per ipsa saluus est artifex. Amisi uxorem bonam. Quid in illo arceas? Pudicitiam. Quam multa diu custoditam perdidere, Decus. Quam multa inter probatas matronalis ordinis esse coeperunt postea inter exempla naturarum. Delectabat me fides eius. Quam multas ex optimis coniugibus pessimas uidemus, ex diligentissimis solutissimas. Omnium imperitorum animus quidem maxime in lubrica muliere. Si bonam uxorem habuisti, non potes permanuram affirmare in illo proposito. Nihil tam mobile quam foemina. Nihil tam uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorum repudia, & foediorum diuortio, male coherentium, rixas. Quam multa quos in adolescentia amauerunt in comuni reliquere senectute, quoties anile diuortium risimus, quam multarum amor odio notiore mutatus est. Sed haec & fuit bona & fuisse. Mors effectit, ut affirmare sine piculo possis, Bonam uxorem amisi. Inuenies si nihil quaeris, nisi bonam, dummodo ne imagines, praeterea respexeris, nec patrimoniu cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma repugnabunt. Facilius reges animu, nulla uanitate tumentem. Non multum abest a contemptu uitae, quae se nimis conspicit. Duc bene institutam, nec maternis iniquitatem uitae. Non cui minus sit in dote quam in ueste. Amisi uxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam uxorem lugentibus successit melior.

Cetera muliebrem inconstantiam

Mors, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa uiuendi. Neminem illa sum fata transmittunt. Felix est, non qui alijs uidetur, sed qui sibi. Videas autem quod domi sit ista felicitas rara. Vicina est miseria, habet enim aliquid, trahitque ex ea.

Libri de remedijs fortuitorum finis.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM NATURALIUM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS.

NATURALIUM inter philosophiam interest Lucili uitorum optime, & ceteras artes, tantum interesse existimo in ipsa philosophia inter illam partem, quae ad homines, & hanc quae ad deos spectat. Altior est haec & animosior, multum permisit sibi, non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Denique tantum inter duas interest, quantum inter deum & hominem. Altera docet quid in teris agendum sit. Altera quid agatur in caelo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernantur ambigua uita. Altera multo supra hanc caliginem in qua uoluntur excedit, & etenebris ereptos, illos perducit, unde lucet. Et quidem tunc naturae rerum gratias ago, cum illum non ab hac parte uideo, quae publica est, cum secretiora eius intrauit, cum disco quae uniuersi materia sit, quis

illuc

fit, quis autor sit, aut custos, quid sit deus, totus in se intendat, an ad nos aliquando respiciat, faciat quoti die aliquid, an semel fecerit, pars mundi sit, an mundus, liceat illi hodieq; decernere, & ex lege factorū aliquid derogare, an maiestatis diminutio sit, & confessio erroris, mutāda fecisse. Neesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere nō possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est, ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hoc admitterer, non fuerat operaprecium nasci. Quid enim erat, cur non in numero uicetium me positum esse gauderem? an ut cibos & potiones percolarem? ut hoc corpus castum ac fluidum, periturumq; nisi subinde impleatur, sarcirem, & uiuerem agri minister, ut mortem timerem? cui uni omnes nascimur. Detrahe hoc inestimabile bonū, non est uita tāta, ut sudem, ut astuema. O q̄ cōtemptra res est homo, nisi supra humana se exerit. Quā diu cum affectibus colluctamur? Quid magnifici facimus, etiā si superiores sumus, portenta uincimus. Quid est, cur suspicamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non uideo quare sibi placeat, qui robustior est ualitudinario. Multum interest inter uis res & bonam ualitudinem. Effugisti uitia animi, non est tibi frons ficta, nec in alienā uoluptatem sermo compositus, nec cor inuolutum auaritia, quā quicquid omnibus abstulit, sibi ipsi negat. Nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quā turpius reparat, nec ambicio quā te ad dignitatem nisi per indignam non ducet. Nihil adhuc consecutus es. Multa effugisti, te nondum. Virtus enim ista quam affectamus, magnifica est. Non quia per se beatum est malo caruisse, sed quia animū laxat, ac pręparat ad cognitionem cœlestiū dignumq; efficit, qui in consortium dei ueniat. Tunc consummatū habet plenumq; bonum sortis humanæ, cum calcato omni malo petit altum, & in interiorē naturā sinū uenit. Tunc iuuat inter sydera ipsa uagantem diuitum pauimentā ridere, & totam cum aut ro suo terram. Non illud tantum dico, quod egressit, & signandum monet dedit, sed & illud quod in occulto seruat posterorum auaritiæ. Nec potest ante cōtempnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia & consimiles syluas, & deriuata in domos flumina, q̄ totum circumueat mundum, & terrarū orbem superne despiciens angustum, & magna ex parte opertum mari, & iam ea parte qua extat late squalidum, & aut uisum aut rigentem. Si bii ipse ait, Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur. O q̄ ridi culi sunt mortalium termini. Ultra Istrum Dacus non exeat. Isthmum Samothracis includat. Parthis obstat Eufrates, Danubius Sarmatica ac Romana distinet, Rhenus Germaniæ modum faciat. Pyreneus medium inter Gallias & Hispanias iugū extollat. Inter Aegyptum & Aethiopiās harenarū inculca ualitas iaceat. Siquis formicis det in intellectum hominis, nōne & illa unam aream in multas prouincias diuident. Certe si illam ut magnam sustuleris, quotiens uidebis exercitus sub multis ire uexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equitem modo altiora explorantem, modo a lateribus effusum, libebit dicere, it nigrum campis agmen. Formicarum iste discursus est in angusto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpulculi? punctum est illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regnatis. Ponitis minima etiā cū illis. Vtrinq; oceanus incurrit. Surlum ingentia spacia sunt, in quorum possessionem animus admittitur, at ita, si minimū secum ex corpore tulit, si sordidum omne deterit, & expeditus leuisq; ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina delectant, nec ut alienis, sed interest ut suis Secure spectat occasus syderū, atq; ortus & tam diuersas concordantium uias obseruat ubiq;. Quæ stella primū cœlis lumen ostendat, ubi culmen eius summū, qua cursus sit, quousq; descendat. Curiosus spectator excutit singula, & querat. Quid ni querat? scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij priores angustias. Quantū enim est, quod ab ultimis littoribus Hispaniæ usq; ad Indos iacet, paucissimorū dierum spaciū si nauem ferat suus uentus implebit, at illa regio cœlestis per triginta annos uelocissimo syderi uiam præstat, nusq; resistenti, sed aequaliter cito. Illic demum discit, quod diu quasiuit. Illic incipit deum nosse. Quid est deus? mens uniuersa. Quid est deus? Quod uides totum, & quod non uides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suū & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturam dei, & nostrā? Nostrā melior pars, animus est in il-

Anim^o uinculis liberatus ad originem redit.

Quid deus

est, in illo nulla pars extra animum, totus ratio est. Cur interim tantus error mortalia tenet, ut hoc quo neq; formosus est quicq;, nec dispositus, nec in proposito cōstātus, existiment homines fortuitum & casu uolubile? Ideoq; tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates & cætera quibus terræ ac terris uicina pullantur. Nec hac intra uulgū dementia est, sed sapientiam quoq; profectos contingit. Sunt qui putent sibi ipsi animū esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula & sua & aliena. Hoc autem uniuersum expers esse consiliij, in quo nos quoq; sumus, & aut ferri temeritate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognoscere & rebus terminos ponere? Quantū deus possit? Materiam in se sibi formet an ea utatur? Vtrum idea materia prius peruenit, an materia idea, deus quicquid uult efficit, an in multis rebus illum tractanda destituant, & a magno artifice parua formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur sape inobsequens arti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, nonne transilire est mortalitatem suam, & in meliorem transferri sortē? Quid tibi inquis ista proderunt, si nil aliud, hoc certe, sciam omnia angusta esse uersus deum. Nunc ut ad propositum ueniam opus. Audi quid de ignibus philosophia uelit, quos aer transusus agit. Magna uī illos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proijci. Ignium multæ uariæq; facies sunt. Aristoteles quoddam genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare, prior mihi rationem reddas oportet, quare hedi uocentur. Si autem quod commodissimum est conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, quid dicit illum respondere nō posse. Saciū erit de re ipsa querere q̄ mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Caprā. Talis fuit forma eius q̄ bellū aduersus Perseū Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Vidimus quoq; non semel flammam ingentis pileæ specię, quæ tamen in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diuū Augusti excelsum simile prodigium, Vidimus eo tempore quo de Seiano actum est, Nec Germanici mors sine denunciatione tali fuit. Dices mihi, Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes deos mortuum signa præmittere, & quicq; esse in terris tam magnum quod perire mundus sciat? Erit aliud istius rei tempus. Videbimus an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia alijs ita complexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus an dijs humana sint curæ, aut series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nunciat. Interim illud existimo huiusmodi ignes existere, aere uehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit, sed inter se pugnauit. Ex hac uextatiōe nascuntur trabes & globi & faces & ardores. At cum leuius collisus & ut ita dicam) strictus est, maiora lumina excutiuntur, crinemq; uolantia sydera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cœlo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est. Non em opus est ad efficienda ista magno aeris motu. Deniq; (ut breuiter dicam) eadem ratione fiunt ista qua fulmina, sed uī minore quemadmodum nubes medio critter collisæ fulgurationes efficiunt, sed maiore impetu impulsæ fulmina. Sic quanto illas minus presleris, tanto leuiora fulmina emittunt. Aristoteles eiusmodi rationem reddidit. Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, quædam calientia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis & uaria euaporatio est, cum in cœlo quoq; non minus appareat color rerum, sed acrior, ut caniculæ rubor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore pducto. Neesse est ergo in magna copia corpulcolorum quæ terræ eieciant, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum collisæ possint ardere, sed etiam afflata radijs solis. Nam apud nos quoq; fragmenta sulphure aspersa ignem ex intervallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam inter nubes congregatam facile succedi, & maiores minoresue ignes subsistere, prout illis fuit plus, aut minus uirium. Illud enim stultissimum est existimare, aut transilire, aut aliquid illis auferri & abradi, nam si hoc fuisset iam defuissent. Nulla em nox est qua non plurimæ ire, & in diuersum uideantur abduci. Atqui, quo solent, quæq; inueniuntur loco. Magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, ut infra illa, ista nascant, & cito interdicant, quia sine fundamento & sede creata sunt. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur, quid

De ignib^o cœlestib^o & motibus ipsorū

*

k si dicam

Facies etiam
interdiu uisa

Gillippus.

Trabes &
clypei ipresili-
ones.

Arae.

Astr. tangere

Astr. diluunt

si dicam stellas inter diu non esse, quia non apparent: Quemadmodum ille latent & solis fulgore obumbrant, sic facies quoque transcurrunt inter diu, sed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta uis emicuit, ut & aduersus diem uindicare sibi suum fulgorem possint, apparent. Nostra quoque aetas non semel uidit diurnas facies, alias ab oriente in occidentem uersas, alias ab occasu in ortum. Argumentum tempestatis nauata putant, cum multae tranfluant stellae, quod si signum uentorum est, ibi uenti sunt, id est in aere, qui medius inter lunam & terram est. In magna tempestate apparent, quasi stellae uelo insidetes. Adiuuari se tunc piclitantes existimat, Pollucis & Castoris numine, causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem, & desinere uentos. Alii quoad feruntur ignes non sedent. Gillippo Siraculas petenti uisa est stella super ipsam lanceam constitisse. In romanorum castris uisa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis qui saepe fulminum modo animalia ferire solent & arbuta, & si minore ui mittuntur, defluunt tantum & insidunt non ferunt, nec uulnerant. Alii inter nubes eliduntur, alii sereno, si aer ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam sereno quoque caelo aliquando tonat, ex ea dem causa, qua nubilo, aere inter se colliso. Qui etiam si est lucidior ac siccor, coire tamen & facere corpora quadam similia nubibus potest, quae percussa reddant sonum. Quamuis igitur sunt trabes, quoadque clipei & uastorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit similis causa, sed maior. Videamus nunc quemadmodum fiat is fulgor, qui sydera circumnequit, Memoriae proditum est, quo die diuus Augustus urbem, ex Apollonia reuersus, intrauit, circa solem uisum coloris uarij circulum, qualis esse in arcu solet, hunc graeci halo uocant, quem nos dicere coronam aptissime possumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam. Cum in piscinam lapis missus est, uidemus in multis orbis aequam descendere, & fieri primum angustissimum orbem, deinde laxiores ac deinde maiores, donec euanescat impetus, & in planiciem imotarum aquarum soluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aere, cum spissior factus, plagam sentire potest, lux solis aut luna uel cuiuslibet syderis incurrens, recedere illi in circuitus cogit. Nam humor & aer & omne quod ex ictu forma accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum est. Ergo & aer percussus lumine hunc modum exhibet. Ob hoc tales splendores graeci areas uocauerunt, quia fere terendis frugibus loca destinata sunt rotunda. Nos autem non existimemus istas, siue areas siue coronae sint, in uicinia syderum fieri, plurimum ab hijs absunt, quauis cingere ea & coronare uideantur. Non longe a terra fit talis effigies, quae uisus noster solita imbecillitate deceptus, circa ipsum sydus sunt rotunda. In uicinia autem solis & stellarum nihil tale potest fieri, quia illic aether tenuis est. Nam formae crassae demum spissiores corporibus imprimi solent, in subtilibus non habent ubi consistant, aut hereant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aspici solet, ob aeris densi obscuritatem, frequentissime autem a uastro, cum coelum maxime graue & spissum est. Non nunquam paulatim deuoluuntur & desinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nauitici expectant, unde cotextus coronae perit. Si autem a septentrione discesserit, aquilo erit. Si ab occidente, Fauonius, quod argumentum est, inteream partem caeli has fieri coronas, inter quae uenti esse solent. Superiora autem non habent coronas, quia ne uentos quidem. His argumentis & illud adijce, nullam coronam colligi nisi stabili aere & pigro uento. Aliter non solet aspici. Nam qui stat aer, impellit & deducit & in aliquam faciem fingi potest. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur nec resistit, quia prima quaeque pars eius dissipatur. Nunquam ergo illud sydus talem sibi effigiem circumdabit, nisi cum aer erit densus atque imotus, & ob hoc custodiens incidentem in se rotundi linea luminis, nec sine causa. Repete igitur exemplum, quod paulo ante proposui, Lapillus in piscinam aut lacum & aliquam aquam missus, circulos facit innumerabiles, & hoc quidem non facit in lumine. Quare quia omnem figuram, fugiens aqua disturbat. Et hoc quidem in aere euenit, ut ille qui manet possit figurari, at ille qui rapit & currit non det sui potestatem, & omnem ictum uenientemque formam exturbet. Haec de quibus dixi coronae cum delapsae sint aequaliter, & in semetipsis euauerint, significat aeris quibus & oculi & tranquillitas, & tunc aqua expectata. Cum ad unam partem cesserint, illinc uentus est, unde funduntur. Si ruptae pluribus locis sunt, tempestas fit, Quare id accidat, ex hijs quae iam

proposui

proposui, intelligi potest. Nam si facies uniuersa subcedit, apparet temperatum esse aera, & sic placitum. Si ab una parte intercisa est, apparet inde aera incumbere, & ideo illa regio uentum dabit. At cum undique & coepta & lacerata est, manifestum est a pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aera hinc atque hinc assilire, itaque ex hac incostantia caeli, tam multa tentantis & undique laborantis, futura tempestas uentorum plurimum apparet, haec corona non otibus fere circa lunam, & alias stellas notantur, & interdiu raro, adeo ut quidam ex graecis negauerint eas omnino fieri, cum illos historiae coarguant. Causa autem raritatis haec est, quod solis fortius lumen est, & aer agitatus ab illo, caelestibusque solutior est, luna autem inertiore uis est. Et ideo quia facilis, a circumposito aere facilius sustinetur, eo quod sydera caetera infirma sunt, nec perumpere aera ui sua possunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia solidiore ac minus cedente uersatur. Debet enim aer nec tam spissus esse, ut excludat ac submoueat a se lumen immixtum, nec tam tenuis & solutus, ut nullam uenientibus radijs moram prebeat, haec non otibus temperantia contingit, cum sydera coniectum aera luce leui non pugnaciter, nec asperse ferunt, spissioresque solet esse interdiu, inficiunt. At contra arcus in nocte non fit, nisi admodum raro, quia luna non habet tantum uirium, ut nubes transeat, & illis colore suffundat, qualem accipiunt sole perfricta. Sic enim formam arcus discoloris accipiunt, quia aliae partes in nubibus tumidiores sunt, aliae submissiores, quadam crassiores, quae ut solem transtiterint, aliae imbecilliores, quae ut excludat. Haec inaequalitas alterius lumen umbramque permiscet, & exprimit illam mirabilem arcus uarietatem. Altera causa eiusdemodi arcus redditur. Videmus cum fistula aliquo loco rupta est, aquam per tenue foramen elidi, quae sparsa contra solem oblique positum, faciem arcus representat. Idem uidebis accidere, si quando uolueris obseruare fullonem, cum os aqua impleuit, & uestimenta tendiculis ducta leuiter aspergit, apparet uarios edii colores in illo aere asperso, quales in arcu fulgere solent. Huius rei causam in humore esse non dubitaueris. Non fit enim unquam arcus nisi nubilo. Sed quaeramus quomodo fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia, quae solem transmittunt. Quadam magis coacta, quae ut transluceat, itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, & sic utriusque intercessu effici arcum, in quo pars fulgeat, quae solem recipit, pars obscurior sit, quae excludit, & ex se umbram proximis fecit. Hoc ita esse quidam negant, poterat enim umbra & lux causa uideri, si arcus duos haberet colores, & sic ex lumine umbram constaret. Sed nunc diuersi intrant cum mille colores. Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit, ut quae adeo quod tangit idem est, tamen ultima distant. Videmus in eo aliquod flammam, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in picturae modum subtilibus lineis ducta, ut ait Poeta. Ut autem dissimiles colores sint, scire non possis, nisi cum primis extrinseca contuleris. Nam commixtura decipit, ut quae adeo mira arte naturae, quae a simillimis coepit & in dissimillima desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt luminis atque umbram, cum innumerabilem ratio reddenda sit. Quidam ita existimant arcum fieri. Dicunt in ea parte in qua pluit, singula stillicidia pluuiae cadentis, singula specula esse, a singulis ergo imaginem reddi solis. Deinde multas imagines, imo innumerabiles, & deutas, & in praecipis transeuntes confundi. Itaque & arcum esse multarum imaginum solis confusione. Hoc sic colligunt. Pelues inquit mille die sereno pone, & omnes habebunt imaginem solis. In singulis folijs, dispone singulas guttas, singulae habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnum non habebit nisi imaginem unam. Quare quia omnis circumscripita leuitas uel planities & circundata suis finibus, speculum est. Itaque piscinam ingentis magnitudinis inseris parietibus, in plures diuides, totidem illa habebit imagines solis, quot lacus habuit. Relinque illam sicut est diffusa, semel tibi imaginem reddet. Nihil refert quae exiguus sit humor aut lacus. Si circumspectus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quae imber cadens deserit, totidem specula sunt, totidem solis facies habet. Haec contra inuenti perturbatae apparent, nec dispiciuntur interualla, quibus singula distant, spatioque perhibente discerni. Deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, leuitate acies radios suos replicat. Nihil autem leuius aqua & aere. Ergo etiam ab aere spisso uisus noster in nos redit. Vbi ergo hebes & infirma est acies, quolibet aeris ictu deficit. Quidam hoc genere ualitudinis laborant, ut ipsi

Vnde Iridis
color ram uari-
us oritur

k 2 sibi

secta, Hoc probari, nisi geometra adiuerint, nō potest, qui argumētū nihil dubij relin-
 quētibus docent, solis illam esse effigiem, non simile. Neq; enim omnia aduersus specula
 respondēt. Sunt quæ uidere extimelcas tanta deformitate corrupta, ut facie uisentium
 reddant, seruata similitudine in peius. Sunt quæ cū uideris, placere tibi uires tuæ possint, in
 tantū lacerti crescunt, & totius corporis supra humanā magnitudinē habitus auget. Sunt
 quæ dextras facies ostendāt, sunt quæ sinistras, quæ torqueant uel euertant. Quid ergo
 mirū est, eiusdemodi speculū quo solis species uitiosa reddat, in nube quoq; fieri? Inter
 cætera argumēta & hoc erit, quod nunq; maior arcus dimidio circulo appareat, & quod
 eo minor est, quo altior est sol, ut ait Vergilius noster. Et bibit ingens arcus, cum aduen-
 tat imber, sed nō casidē, undecūq; apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnā uim
 aquarū uehet. Vinci em̄ non poterūt uehementissimo sole, tantū est illis uiriū. Si circa oci-
 aquarū refulsit, rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circaue surrexerit, serena promittit.
 Quare tñ si imago solis est arcus, longe ipso sole maior appareat. Quia est alicui speculi
 natura talis, ut maiora mltā, quā uideat, ostendat, & in portēt uolam magnitudinē auge-
 at formas. Alicuius inuicē talis est, ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbē eat facies, ni-
 si orbi reddat? Dices fortasse unde sit ille color uariis, unde talis figura sit, non dices, ni-
 si aliquod exemplar, ad quod formet, ostenderis. Nullū autem aliud quā solis est, a quo
 tū fatearis illi colorē dari, sequitur ut detur & forma. Deniq; inter me & te cōuenit, colo-
 res illos quibus regio cœli depingit a sole esse. Illud unū inter nos nō conuenit, tu dicis
 illum colorē esse. Ego uideri. Qui siue est, siue uidetur, a sole est. Tu nō expedit, quare
 color ille subito delinat, cū omnes fulgores paulatim excutiant. Pro me est & repentina
 eius facies & repentinus interitus. Propriū em̄ est speculi hoc, quod nō per partes strui-
 tur, quod appareat, sed statim totū sit. Aequē cito omis imago modo illo abolet, quā por-
 nitur. Nihil aliud ad ista efficienda uel remouēda opus est, quā ostendi & abduci. Non
 est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendax est sine re similitudo. Vis scire
 hoc ita esse? Desinet arcus, si obreueris solem. Oppone, in quā, soli alterā nubem, istius
 uarietas peribit. At maior est aliquādo arcus, quā sol. Dixi modo fieri specula, quæ mul-
 tiplicent omē corpus quod imitant. Illud adijciam omnia per aquā uidentibus longē esse
 maiora. Litera quāuis minutā & obscurā p̄ uitream pilā aqua plenā, maiores clarioreq;
 cernunt. Poma formosiora q̄ sint uident, si innatant uitro. Sydera ampliora p̄ nube aspi-
 cienti cernunt, quia acies nostra humido labitur. Nec apprehēdere quod uult fideliter
 pōt. Quod manifestū fiet, si poculū adimpleueris aqua, & in id conieceris annulū. Nam
 cū in ipso fundo laceat annulus, facies eius in sumo aqua reddat, quicquid uidet per hu-
 morem longe amplius uero est. Quid mirum maiorē reddi imaginē solis, quā in nube hu-
 mida uisitur, cū de causis duabus hoc accidat, q̄ in nube est uitro simile, quod pōt perlu-
 cere. Est aliquid & aqua, quā si non dum habet, est, iam apparet eius natura, in quam ex-
 sua uertatur. Quoniā, inquis, uitri fecisti mentionē, ex hoc ipso conuenit te argumētū sur-
 mā. Virgula solet fieri uitrea, stricta, uel plurimū angulis in modū clauæ tortuosa, hæc si ex
 transuerio solem accipit, colorē talem qualis in arcu uideri solet, reddat. Ut scias hic non
 imaginē solis esse, sed coloris imitationē ex repercutit. Primū in hoc argumentum, q̄ ap-
 pareat a sole fieri multa sunt pro me. Pridem quidē apparet quiddā leue esse debere, si se
 speculo, quod sole repercutiat. Deinde quod apparet nō fieri ullum colorē, sed speciem
 fali coloris, qualē ut dixi columbarū ceruix, & sumit & ponit, ubiq; dest ecit, hoc autē
 & in speculo est, cui nullus uidetur color, sed simulatio quædā coloris alieni. Vnū tamē
 hoc soluendū est, quod nō uisitur in ista solis imago, cuius bene exprimentā capax non
 potest, quia enormiter fracta est. Si apta fabricata foret, totidem redderet soles, quot ha-
 buisset inspectores. Qui quia discernunt inter se, nō satis inuicem speculi nitent, incho-
 ant tamē imagines nec exprimūt, & ob ipsū uicina turbant, & in specie coloris unius
 adducunt. At quare arcus nō implet orbem, sed dimidia pars eius uidet, cum plurimū
 porrigit incuruatq;. Quiddā ita opinant. Sol cum sit multo altior nubibus a superiore tan-
 tum illas pcutit parte, sequit ut inferior pars eorū non tangat lumē. Ergo cū ab una par-
 te solem accipiant, unam partē eius imitant, quæ nunquā dimidia maior est. Hoc argu-
 mentum

Quare res in
 aqua cernunt
 maiores.

Cur arcus sit
 dimidius tan-
 tum.

mentū parum potens est. Quare? quia quæuis sol a superiori parte sit, totā tamen percuit
 nubem. Ergo cōtingit. Quid nō? cum radios transmittere solet, & omnē densitatē per-
 rumpere? Deinde contrariā rem, pposito suo dicunt. Nam cū superior est sol, & ideo tan-
 tū superiori parti nubis affundit, nunq; terratenus descendit arcus. Atqui usq; in humū
 demittit. Præterea nunq; nō cōtra solem est arcus. Nihil ad rem p̄tinet, supra infraue sit,
 quia totū, quod contra est, latus uerberat. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cū
 certe ex inferiori pte nubes ferit, terris p̄pinqvas. Atqui & nunc dimidia pars est, quæ
 solē nubes ex humilē & fordido accipiant. Nostri qui sic in nubilo, quō in speculo lumē
 reddi uolunt, nubē cauam faciunt, & secta pilæ partē, quæ non pōt totum orbē reddere,
 quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo argumento, non cōsentio. Nam si in concauo
 speculo tota facies opposita orbis exprimit, & in semi-orbe nihil phibet aspici totā pilā,
 etiā nunc diximus circulos apparere soli lunæq; in similitudine arcus circūdatos. Quare
 ille circulus iungit & in arcum nō nunq;. Deinde quare semp̄ concauæ nubes solem acci-
 piunt, nec aliquādo planæ & tumentes, Aristoteles ait. Post autūnale æquinoctiū qua-
 libet hora diei arcum fieri, in æstate nō fieri, nisi incipiente aut inclinatio iam die. Cuius
 rei causa manifesta est. Primū quia media die sol calidissimus nubes euincit, nec pōt ab
 his imaginē suam accipere, quas scindit. At matutino tpe, & uergens ad occasum cū mi-
 nis uiriū habet, minus calidus est, & ideo a nubibus & sustineri & repercuti pōt. Dein-
 de cū arcum facere nō solet, nisi aduersus hīs, in quibus facit, nubibus (cum breuiores
 dies sint) semp̄ obliquus est. Itaq; qualibet diei parte etiam cum altissimus est, habet ali-
 quas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At tēporibus æstiuis supra nostrū uerticē fer-
 tur. Itaq; medio die excelsissimus terras rectiore aspicit lineā, quā ut ullis nubibus possit
 occurrere. Omnes em̄ tunc sub se habet. Nunc dicendum est de uirgis, quas nō minus pi-
 ctas uariatq; & aequē pluuiarū signa solemus accipere. In quibus non multū operæ cōsū-
 mendū est, quia uirgæ nihil aliud quā imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est
 picta, sed nihil curuati habet. In rectum iacent. Fiunt aut iuxta solem fere in nube humi-
 da, & iam se spargente. Itaq; idem est in illis, qui in arcu color, tantū figura mutatur, quia
 nubis quoq; in quibus extendunt, alia est. Similis uarietas in coronis est, sed hoc differe-
 runt, quod coronæ ubiq; sunt, ubiq; sydus est, arcus nō nisi contra solem. Virgæ nō ni-
 si in uicinia solis. Possunt & hoc modo differentiā omnū reddere. Coronæ si diuiseris,
 arcus erit, si direxeris, uirga. In oibus color multiplex est, ex ceruleo fuluocq; uariis. Vir-
 gæ soli tantū adiacēt, arcus solares lunaresq; omnes sunt. Coronæ omniū syderum. Aliud
 quoq; uirgarū genus apparet, cum radij, p̄ angusta foramina nubium tenues, intenti di-
 stantescq; inter se dirigunt, & ipsi signa imbrium sunt. Quomodo nunc me hoc loco ge-
 ram? Quid eas uocem, imagines solis? Historici soles uocant, binos ternosq; apparuisse
 memoriæ tradunt. Græci parelia appellant, quia in propinquo fere sole uisunt, aut quia
 accedunt ad aliquam similitudinē solis. Non enim totum imitantur, sed imaginem eius
 figuramq;. Cæterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen im-
 ponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine? Deinde id de quo du-
 bitauerat posuit, & quo te nunc nomine dicam. Rhetica, nec cellis ideo contendere faler-
 nis. Nihil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines solis in nube spissa
 & uicina in modum speculi. Quidam parelion ita diffiniunt, nubes rotunda & splen-
 dida, similisq; soli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquatur, quam fuit cum
 apparuerit. Nunquis nostrum miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu
 uidit? Non ut puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quam nos uidemus, reddi,
 si modo idonea est materia, quæ reddat. Quoties defectionem solis uolumus depre-
 hendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor mi-
 nus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines seruat. Apparere autem imagines
 non possunt, nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare quemadmodum se luna
 soli opponat, aut illum tanto maiorem, subiecto corpore abscondat, modo ex par-
 te, si ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum, Hoc dicitur perfecta defectio, quæ
 stellæ quoque ostendit & intercipit lucem, tunc scilicet cum uterque orbis, sub eo-
 dem libramento stetit. Quemadmodum ergo in aere utriusq; imago terris aspici poi-
 test, ita

Post autum-
 nale æquino-
 ctium quali-
 bet hora est
 arcus.

Parelion, dicitur
 finitur.

test, ita in aere cū sit coactus aer & limpīdus cōstitit, ut faciem solis acciperet, quā & aliae nubes accipiunt, sed transmittūt, si aut mobiles sunt, aut rarā aut fordida. Mobiles enim spargunt illā, rarā emittunt, fordida turpesq; non faciunt. Sicut apud nos imaginē maculosa non reddunt. Solent & bina fieri parelia eadē ratione. Quid em̄ impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptae, ad exhibendū imaginem solis? Quidā in illa sententia sunt, quoties duo simulachra talia existant, ut indicent in illis unum esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoq; cū plura specula disposita sunt ita, ut alteri sit cōspectus alterius, omnia implentur, & una imago vera est, cetera imaginū effigies sunt. Nihil enim refert quid sit, quod speculo ostendat. Quicquid enim uidet, reddīt, Ita illis quoq; in sublimi, si nubes fors aliqua disposuit, ut inter se conspiciant, altera nubes solis imaginē, altera imaginis reddit. Debent autē hae nubes, quae hoc prestant, densae esse, leues, splendidae, planae naturae solis. Ob hoc omnia quae huius sunt simulachra, candida sunt & similia luminaribus circulis, quia ex percussu oblique accepto, sole resplendent. Nam si infra solem nubes fiunt, & propior ab eo dissipatur, longe autē posita radios nō remittit, nec imaginē efficit. Quia apud nos quoq; specula cum a nobis procul abducta sunt, faciem nō reddunt, quia acies nostra nō habet usq; ad nos cursum. Pluuiarū autem & hīj soles (utar enim historica lingua) indicia sunt, Vtq; si a parte aultri cōstituerunt, in de maxime nubes ingrauescūt, cum utriusq; solem cinxit talis effigies (si Arato credim⁹) tempestas surgit. Tempus est, alios quoq; ignes percurre, quorū diuersae figurae sunt. Aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando fixi & herentes, nōnunquam uolubiles, Horum plura genera conspiciunt. Sunt enim uelut corona cingente inuolus ignes caeli. Recessus est similis effosae in orbem spelūcae, sunt pithiae in magnitudine uasti rotundiq; ignis, dolio similis, qui etiā fertur uel in uno loco flagrat. Sunt chasmata cum aliquod caeli spaciū desedit, & flamma uelut dehiscens in abdito ostentat. Colores quoq; horū omnīū plurimi sunt. Quidam ruboris acerrimi, quidā euanidae ac leuis flammae, quidam candidae lucis, quidā micantes, quidam aequaliter & sine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo Stellarū longos a tergo albescere tractus, hae uelut stellae exiliunt & transuolant, uidenturq; longū ignem porrigere, propter inmensam celeritatem, cū acies nostra non discernat transitum earū, sed quacūq; incurrunt, totū ignitum credit. Tanta enim est uelocitas motus, ut partes eius nō dispiciantur, sed tantum summa pendantur. Intelligimus magis, quā appareat stella, quā quae exeat. Itaq; uelut igne cōtinuo, totū iter signat, quia uisus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed uidet simul & unde exilierit & quo peruenit. Quod sit in fulmine, longus nobis uidet ignis eius, quia cito spaciū sursum transilit, & oculis nostris occurrit uniuersum p̄ quod deiectus est. At ille non est extenti corporis, per omne peruenit, neq; tam longa & extenuata in impetum ualent. Quomodo ergo profluit: Attritu aeris, ignis incensus, uento praecipit, impellitur, non semper tamen uento attrituue fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aeris nascitur. Multa enim sunt in sublimi, sicca, calida, terrena, inter quae oritur, & pabulum suum subsequens defluit. Ideoq; uelociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert, quale sit id quod incenditur, & quā uehemens, quo incenditur, Ventum autē significat eiusmodi lapsus, & quidem ab ea parte quae erumpit. Fulgures, inquit, quomodo fiunt, quos graeci Chelas appellant: multos, ut aiunt, modis. Potest illos uentorum uis edere. Potest superioris caeli uel uenti feruor. Nam cum late fusus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit, potest stellarum motus cursu suo excitare ignem, & in subiecta transmittere. Hoc uero non potest fieri. Quid, porro ut aer uim igneam in aethera elidat, ex qua fulgor ardore sit, & stellae similis excursus? Ex hīs fulgoribus quaedam in praecipit eunt similia profluentibus stellis, quaedam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, & diem representent, donec cōsumpto alimento, primū obcuriora sint, deinde flammae modo, quae in se cadit, per assiduam diminutionē redigunt in nihilum. Ex his quaedam in nubibus apparent, quaedam supra nubes, cū aer spissus, ignē, quē propior terris diu paraauerat, usq; in lydera expressit. Horū aliqua nō patiunt moram, sed transeunt aut extingunt subinde qua relaxerant. Hīj fulgures dicuntur, quia breuis facies illorum & caudica est, nec sine iniuria

Pithiae
Chasmata.

Chelas.

iniuria decidens, saepe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tēta uidemus icēta sine fulmine, quae asparoplecta graeci uocant, At quibus longior mora & fortior ignis est, motumq; caeli sequens, aut proprios cursus agunt, cometas nostri putant, de quibus dictum est. Horum genera sunt pagoniae, lampades, & cicharistiae, & alia omnia quorum ignis in exitu sparsus est. Dubium autē, inter hos ponantur trapes, & phitiae, quae raro sunt uisae. Multa enim conglotatione ignium indigent, cum ingens illorū orbis aliquantum matutini amplitudine solis exuperat. Inter haec ponas licet, & quod frequēter in hīj storijs legimus, caelum ardere uisum. Cuius nōnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa lydera uideatur, nōnunq; tam humilis, ut speciem longinqui incendij praebet. Sub Tiberio caesare cohortes in auxilium hostiensis coloniae cucurrerūt, tanquā conflagrantis, cum caeli ardor fuisset per magnā partem noctis, parum lucidus, crassus fumidusq; ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammā quā ostendunt, certa illis substantia est. De prioribus uerum, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem & mendatio cōstent, an illis quoq; uerum sit, quod apparet. Nobis nō placet in arcu aut coronis subesse aliquid corporis certi, nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse. Nihil aliud quā alienum opus mentientibus, Non em̄ est in speculo, quod ostenditur. Alioquin nō extret, nec in alia protinus imagine abdueretur, nec innumerabilis modo interiret, modo exciperent formae. Quid ergo? Simulachra ista sunt, & inanis uerorum corporū imitatio, Suntq; ista a quibusdam ita composita, ut & haec possint detorquere in prauum. Nam (ut dixi) sunt specula quae faciem prospicientiū obliquant. Sunt quae in infinitum augent, ut humanū habitum excedant, modumq; nostrorum corporum. Hoc loco uolo tibi narrare fabellam, ut intelligas quā nullum instrumentū irritande uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitandum furorem suū. Hostius princeps quidā fuit obcoenitatis usq; in scenam producta. Hunc diuitem auarum fextertij milies feruam Diuus augustinus indignum uindictae uindicauit, cum a seruis occisus esset, & tamen nō pronun- ciat iure cesum uideri. Non erat ille tantūmodo ab uno sexu impurus, sed tam uirorū quam foeminarū auisus fuit. Fecitq; specula eius nota, cuius modo retuli imagines longe maiores reddentia, in quibus digitus brachij mensuram & longitudinem & crassitudinem excederet. Haec autē ita disponebat, ut cum uirum ipse patere, aduersus omnes admistrarij sui motus in speculo uideret, ac deinde falsā magnitudine ipsius membri tanquam uera gaudebat. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta mensura legebat uiros, sed nihilominus mendatijs quoq; insatiabile malū oblectabat. In nunc dic speculum mundiciarū causa reperi. Faeda dictu sunt, quae portentū illud ore suo la- cerandū dixerit feceritq; cum illi specula ab omni parte opponerent, ut ipse flagitiorū suorū spectator esset, & quae secreta quoq; cōscientia premeret, & quae accusatus quisq; fecisse se negat, non in os tantū, sed in oculos suos ingereret. At hercules scelera conspectum suū reformidat. In perditis quoq; & ad omē dedecus expositis, tenerrima est oculorū uerecundia. Ille autē quasi parum esset inaudita & incognita pati, oculis suis ad illa aduocauit, nec quantū peccabat uidere contentus, specula sibi p̄ quae flagitia sua diuide- ret, disponderetq; circumdedit, & quia nō tam diligenter intueri poterat, cum comple- xus erat, & caput merlerat, genibusq; alienis obhelebat, opus suum sibi per imagines offerebat. Speculabat illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia uiros. Nōnunq; inter marem & foeminā distributus, & toto corpe patiente expositus, spectabat nefanda. Quid nam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret: non perti- nuit diem, sed ipsos concubitus portentuosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbauit. Quid non putes in ipso habitu uoluisse pingi? Est aliqua etiam profluitus modestia, & in illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtin- dunt, adeo quodam modo lupanar quoq; uerecundum est. At illud monstrum obfcoenitatem suam spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus abscondendis nulla fa- tis alta nox est. Simul, inquit, & uirum & foeminam patior, nihilominus illa quoq; super uacua mihi patet, aliquid contumelia marem exerceo. Omnia membra stupris occupata sunt. Oculi quoque in partem libidinis ueniant, & testes eius tractores sint. Etiam ea quae conspectu corporis nostri positio summouit, ante uersentur, ne quis me putet nescire,

*

*
Astr. PithiaeAn quippiā
corporis sit i
arcu.Obfcoenisti-
ma fabula de
Hostio, Sene-
ca nō admo-
dum digna.astr. fcompre-
sus.Forte exa-
storelus.

putet nescire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanae libidini ministeria tam maj ligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius instruxit. Inueniam quemadmodum morbo meo & potius & satissimam, quo nequitiam meam si ad naturam modum pecco, id genus speculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginis magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad uerum ista perducerem, quia non licet, mendatio pascam. Obsecratis mea, plus quam caput, uideat, & patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum, hic fortasse cito & antequam uideret occisus est, ad speculum suum immolandum fuit. De rideantur nunc philosophi, quod de speculi natura differant, quod inquirant, quid facies ista nobis, & quid in nos obuersa reddatur. Quid sibi rerum natura uoluit, quod cum uera corpora edidisset, etiam simulachra eorum aspici uoluisset. Quorum peritauerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capacem. Non in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemque uelleremus, aut ut faciem uiri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriam concessit, sed primum omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem ignoraturi erant formam eius, hebetato lumine ostendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat, tamen habitum eius, ipsum qui uerus est, non rubentis sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore leuior, & aspicitur facilius occurreret. Praeterea duorum siderum occursum quo interpolari dies solet, non uideremus, nec scire possemus, quid esset, nisi liberius humi solis lunaeque imagines uideremus. Inuenta sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multi ex hoc consequuti primo sui noticiam, deinde & quoddam consilium, Formosus, ut uitaret infamiam. Deformis, ut sciret redimendum esse uirtutibus, quicquid corpori deesset, luuenis, ut flore aetatis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos uidentem. Fons cuique perlucidus aut leue saxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi, Cum placidum uentis staret mare. Qualem fuisse cultu putas? Ad hoc speculum fecerentium aetas illa simplicior & fortuitis contenta, nondum in uitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturam in libidine luxuriamque rapiebat. Primo faciem suam cuique calus ostendit, deinde cum in situs sui mortalibus amor, dulcem aspectum formae suae ea facerent, sapies depexere, in quibus prius effigies suas uiderant. Postquam deterior populus subijt, in ipsas terras se effosurus, ferrum obruendum primum in usu fuit, & id homines impune irruerent, si solum irruissent, Tunc demum alia terra mala, quorum leuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in are ad aliquos usus comparatam uidentem, & mox proprie huic ministerio praeparatus fuit orbis. Nondum argenti nitor, sed fragilis uisusque materia. Tunc quoque cum antiqui illi uiri incondite uiderent, sed satis nitidi, squalorem opere collectum aduerso flumine eluerunt. Cura comae, capillum fuit ac prominentem barbam depectere, & in hac re quisque sibi, alteri operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu, crinis ille, quem effundere olim mos uiris fuit attrahabatur. Sed illum sibi sine ullo artifice formosi quatiebant, non aliter quam iuuantem generosa animalia. Postea rerum iam potentie luxuria, specula totis parua corporibus auro argentoque celata sunt. Denique gemmis adornata, & poculum unum, ex his foemina constitit, quod antiquarum dos fuit, non illa quae publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu existimas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset aere graue? O paupertas felix, quae tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis fenatus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui foci in loco fenatus fuit, intellexit se accepisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum uirgunculis in unum speculum non sufficit illa dos, quam dedit pro se Scipio. Processit enim molestius, paulatim opibus ipsis mutata luxuria, incrementum ingens uitia acceperunt. Adeoque omnia indiscreta sunt peruersissimis artibus, ut quicquid mundus muliebris uocabatur, sarcinae uires sint. Minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibet. Nulli non uitio muneratio, necessarium factum est.

Libri primi naturalium questionum finis.

QVAESTIO DE UNIUERSO quaestio in celestia, in sublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam siderum scrutatur, & magnitudinem, & formas ignium uel siderum, quibus mundus includitur. Solidum ne sit coelum, ac firmam concretamque materiam, an subtili tenuisque nexu agatur, an agat, & infra se sidera habeat, an in contextu sui fixa, quoadmodum anni uices seruet, solem retro hestiat, Caetera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter caelum terraque uersantia. Haec sunt nubila, imbres, niues, & humanas mouentia tonitrua mentes. Quaecumque aer facit patiturque. Haec sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbutis, satis, quarit, & ut iurisconsultorum uerbo utar, de omnibus quae solo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu questionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulgoribusque dicitur? Quia cum motus terrae fiat spiritu. Spiritus autem sit aer agitur. Et si subeat terras, non ibi spectandus est. Cogitur in ea sede, in qua illum natura disposuit. Dicam quod magis uidebitur mirum Inter celestia & de terra dicendum erit. Quare, inquis, quia cum propria terra excutimus suo loco, utrum lata sit & inaequalis & enormiter proiecta, an tota in formam planae spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipsa animal sit, an iners corpus, & sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni, Et caetera huiusmodi quoties in manus uenerint, terrae sequent, & imis collocabunt. At ubi quare, quis terrae sit situs, qua parte mundi subsederit, quod aduersus sidera caelumque posita sit, haec quaestio cedit superioribus, & ut ita dicam meliorem conditionem sequitur. Quoniam dixi de partibus in quas omnis rerum naturae materia diuiditur. Quaedam in commune sunt dicenda, & hoc primum praefundendum inter ea corpora, a quibus unitas est, aera esse. Quid sit hoc, & quare praecipendum fuerit, scies, si paulo altius repetiero, & dixero aliquid esse continuum, aliquid commixtum. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Unitas est sine commixtura continuatio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Nunquid dubium, quin ex his corporibus quae uidemus tractamurque, quae aut sentiuntur aut sentiunt, quaedam sunt composita, illa constant, aut nexu, aut aceratione, ut puta funis, frumentum, nauis. Rursus non composita ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quae sensum efficiunt, ceterum ratione prendunt, esse in quibusdam unitatem corporum. Vides quomodo auribus tuis parcam Expedire me poteram, si philosophorum lingua uti uoluisset, ut dicerem unita corpora, hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare, istud si quando dixerim unum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed unitate sua cohereris, ex hac nota corporum aer est. Omnia quae in noticiam nostram cadunt uel cadere possunt, mundus completit. Ex his quaedam eius sunt partes, quaedam materiae loco relictae. Desyderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quae manu constat. Quid sit hoc, apertius faciam. Pars enim nostri, manus, ossa, nerui, oculus, materia, succus recentis cibi, iturus in partes. Rursus quasi pars nostri est sanguis, qui tamen & materia est. Parat enim & alia, & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur. Sic mundi pars est aer, & quidem necessaria, hic est enim qui coelum terramque conuenit, quia ima ac summa sic separatur, ut tamen iungatur. Separatur, quia medius interuenit. Iungitur, quia utriusque per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicquid accepit a terris. Rursus uim siderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi uoco, ut animalia & arbuta. Nam genus animalium arbutorumque, pars est uniuersi, quia in consumatione uniuersi acceptum, & quia non est sine hoc uniuersum. Vnum autem animal & una arbor, quasi pars est, quia si perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aer autem ut dicebam & caelo & terris coheret. Vtriusque innatus est, habet autem unitatem, quicquid alicuius naturae pars est. Nihil enim nascitur, sine unitate. Tertia pars est mundi & materia. Pars quare sit, non puto te interrogaturum, ut aequae interrogares quare caeli pars sit, quia scilicet non magis sine hoc quae sine illa uniuersum esse potest, quod cum ex his uniuersum est, ex quibus id est ex illo, & illa alimenta animalibus omnibus satis, omnibus stellis diuiduntur.

Hinc quicquid

Quare partem
sim oibus spe
culo sit uten
dum.

*

*

Alii, in natura

Diffinitio est
tinationis.